

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen

opetussuunnitelma ja opinto-opas

2011–2012

Esipuhe

*”Muuttuvat laulut vuosien mennen.
Aika pois paljonkin vie.
Muuttuuko ihminen, ja mihin suuntaan
voi viedä huomispäivän tie? On kenties vaikeaa ...”
(Valkama 1969.)*

... lauloi Georg Ots vinylilevyllä vuonna 1969. Laulun keskeinen ajatus on ihmisen suhde muutokseen. Ihmisellä on toive hyvästä tulevaisuudesta ja tarve omalla toiminnallaan jotenkin voida vaikuttaa asioiden kulkuun.

Ammatillisen erityisopettajan työnkuva on laajentumassa yhä enemmän yksilö- ja ryhmätoiminnan ohjaamisesta työyhteisön ja sen sidosryhmien väliseksi moniammatilliseksi ja monimuotoiseksi verkostotyöksi. Työnkuvaan kuuluu edelleen niin yksilön kuin yhteisönkin tukeminen ja konsultointi. Koska muutokset erityisopetuksessa ovat huomattavia, opetus suunnitelman alussa on kuvattu monipuolisesti erityisopetuksen teoreettisia lähtökohtia lähdeviitteineen.

Tämän toivotaan antavan Sinulle kokonaiskuvaa ammatillisen erityisopetuksen nykytilasta sekä siitä, miksi koulutus toteutetaan TAOKKissa juuri tällaisena. Koulutuksen aikana näitä teorioita käsitellään esimerkiksi tutustumalla yhdessä kirjallisuuteen, keskustellen sekä opetusharjoittelun kautta, jolloin teorioiden merkitys käytännön työn kannalta avautuu.

TAOKKin ammatillisen erityisopettajankoulutuksen myötä tuetaan ammatillisten opilaitosten erityisopetuksen kehittymistä ja kootaan verkostoa, jonka tavoitteena on luoda joustavia käytäntöjä erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden ohjaamiseen ja työllistymiseen.

Koulutus voi käynnistää elämässäsi puolentoista vuoden ajaksi mielenkiintoisia haasteita, antoisia kokemuksia ja arvokkaita yhdessä tekemisen hetkiä toisten opiskelijoiden ja TAOKKin henkilöstön kanssa.

Tervetuloa opiskelemaan ammatilliseksi erityisopettajaksi Tampereen ammatilliseen opettajakorkeakouluun!

Maarit Jääskeläinen
Johtaja

Sisällys:

OPETUSSUUNNITELMA

1	Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen opetussuunnitelman laadinnan lähtökohdat.....	6
2	Erityiskasvatukseen liittyviä peruskäsityksiä.....	11
	2.1 Ihmiskäsitys.....	12
	2.2 Tietokäsitys.....	13
	2.3 Oppimiskäsitys.....	14
3	Koulutusta kokoavat ideat.....	15
	3.1 Erityisopettajan työn muutokset.....	15
	3.2 Uuden identiteetin rakentaminen.....	16
	3.3 Asiantuntijuuden kehittyminen.....	18
	3.4 Tutkiva ja reflektiivinen työote.....	19
	3.5 Opiskelu soveltaen tutkivan oppimisen ja kokemuksellisen oppimisen periaatteita.....	20
4	Koulutusmalli ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa.....	22
	4.1 Ammatillisen erityisopetuksen lähtökohtia (10 op).....	23
	4.2 Erityisen tuen järjestäminen (20 op).....	23
	4.3 Erityisopettajana oppilaitoksessa (10 op).....	24
	4.4 Erityisopettaja asiantuntijana (10 op).....	24
	4.5 Verkostoissa toimiminen (5 op).....	25
	4.6 Valinnaiset opinnot (5 op).....	25
5	Tulokset ja arviointi ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa.....	26
	5.1 Osaamistavoitteiden perusteella rakentuvat tulokset.....	26
	5.2 Arviointi erityisopettajankoulutuksessa.....	27
	Lähteet.....	28

OPINTO-OPAS

6	Opiskeluperiaatteet ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa.....	32
6.1	Opiskelun erilaiset muodot.....	32
6.2	Aiemmin hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen (AHOT).....	36
6.3	Henkilökohtainen opintosuunnitelma (HOPS) ja portfolio.....	38
6.4	Arviointi.....	39
6.5	Tavoitteiden osaamisperustaisuus.....	40
7	Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen osaamiskokonaisuudet.....	41
7.1	Ammatillisen erityisopetuksen lähtökohtia (10 op).....	41
7.2	Erytisen tuen järjestäminen (20 op).....	44
7.3	Erytisopettajana oppilaitoksessa (10 op).....	48
7.4	Verkostoissa toimiminen (5 op).....	50
7.5	Erytisopettaja asiantuntijana (10 op).....	52
7.6	Valinnaiset opinnot (5 op).....	53
	Kirjallisuutta.....	54

Ammatillisen erityisopettajan- koulutuksen opetussuunnitelman laadinnan lähtökohdat

Tulevaisuudentutkija Mannermaa (2008) kirjoittaa, että keväällä 1995 harva oli kuullut weppisivuista, eikä juuri kukaan tiennyt mitä tarkoittaa kotisivu. Saman vuoden lopulla lehdissä alkoi olla viittauksia www-sivuille. Internet www-palveluineen löi itsensä läpi kahdessa vuodessa. Vuonna 1996 Internetin käyttäjien yhteenlaskettu lukumäärä Euroopassa ja Yhdysvalloissa oli lähes 40 miljoonaa. Suomen tilanne tammikuussa 1997 oli se, että meillä liittymätiheys oli suurempi kuin missään muualla maailmassa. Asiat muuttuvat nopeammin kuin luulemme, ja esimerkiksi toiveet ammattiosaamisen säilymisestä työuran ajan tuskin toteutuvat. (Mannermaa 2008, 11–24.)

Työelämä, asiantuntijuus, tutkimus, koulutus ja opettajuus ovat kokeneet erityisen suuria muutoksia 1990-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa. Eri yhteyksissä on puhuttu murroskaudesta tai käännekohdasta, jotka liittyvät esimerkiksi hyvinvointivaltion uudelleen organisointiin, refleksiiviseksi luonnehdittuun yhteiskunnalliseen kehitykseen sekä professionaalisen toimintajärjestelmän, asiantuntijuuden ja opettajuuden uudelleenmäärittämiseen. (ks. esim. Karvinen 2000, 12–15; Satka 2000, 35–67; Lehtonen 2008, 11–43; Rantala 2008, 22–30.)

Olemme koulutuksellisesti monin tavoin erilaisessa tilanteessa kuin 20 vuotta sitten, mikä osaltaan vaatii yhteiskuntaa järjestämään opetukseen liittyviä asioita kokonaan uudelleen. Toisaalta muutokset nostavat esiin eettisiä kysymyksiä ja tarvetta käydä keskustelua yhteiskunnassa toteutuvista arvoista. Nokkelimmat tai onnekkaimmat kykenevät ottamaan parhaan hyödyn myös muutostilanteesta. He turvaavat elämänsä joka tapauksessa. ”Nopeat syövät hitaat” on tämän päivän yksi iskulause. Mutta entä jos satut olemaan juuri se hidas, joka ei ole kovin nokkela tai edes onnekas?

Kiivaan oppilaitosmaailmaa koskevan muutoksen pyörteissä sellaiset koululaiset ja opiskelijat, joille oppiminen syystä tai toisesta ei ole helppoa, saattavat alkaa menestyä opinnoissaan huomattavasti nopeammin kuin mihin olisi periaatteessa mahdollisuus. Koska tiedäm-

me, että muutos on nyt rajua ja että joillekin vauhti on liian kova, on syytä paneutua suunnittelemaan koulutusta ja opetusta siten, että mahdollisimman moni pysyy mukana syrjäytymättä.

Suomessa on koulutuspoliittiseksi tavoitteeksi otettu huolehtia kansalaisten yhtäläisestä oikeudesta elinikäiseen oppimiseen muun muassa takaamalla kaikille opiskelijoille mahdollisuus perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen. Tähän on liittynyt keskustelu inklusiivisen opetuksen eli kaikille yhteisen opetuksen kehittämistä. (Honkanen, Kaikkonen & Kotila 2008.) Vuonna 2007 valtioneuvoston hyväksymässä opetusministeriön tuottamassa koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa vuosille 2007–2012 on lause: ”Erityisopetusta kehitetään siten, että erityisen tuen tarpeessa olevat opiskelevat pääsääntöisesti samoissa oppimisympäristöissä muiden opiskelijoiden kanssa.” Samassa asiakirjassa tuodaan esiin yhtenä kehittämisen erityisenä painopisteenä tasa-arvoisten koulutusmahdollisuuksien toteutuminen.

Tampereen ammatillinen opettajakorkeakoulu (TAOKK) lähtee nyt osaltaan vastaamaan näihin suuriin valtakunnallisiin haasteisiin ja toisaalta havaittuihin alueellisiin tarpeisiin kouluttamalla ammatillisia erityisopettajia uudella opetussuunnitelmalla. Opetussuunnitelman ja sen toteuttamisen keskeisiä teoreettisia lähtökohtia ovat asiantuntijuuden kehittymisen tukeminen, erityisopettajan ammatti-identiteetin rakentaminen, yhteisöllinen työn kehittämisen periaate sekä työskentely konsultoivalla ja voimauttavalla työotteella. Tärkeinä nähdään erityisopettajan työnkuvaan liittyvä oman käyttöteorian ja erityisopetuksen oppimisprosessin syvä tuntemus. Keskeisiä oppimisteoreettisia lähestymistapoja ovat tutkiva oppiminen ja kokemuksellinen oppiminen.

TAOKKin ammatillinen erityisopettajankoulutus nojaa vahvasti erityispedagogiikan tieteeseen. Se on jo kauan tuottanut erityiskasvatukseen ja erityisopetukseen liittyvää teoriaa, ja sen kautta jatkuvasti testannut ja kehitellyt menetelmällisiä ratkaisuja sekä muita käytännön opetustyötä auttavia keinoja. Myös sosiaalipedagogiikka tarjoaa osaltaan näkökulmia ajankohtaisiin erityisopetusta koskeviin kysymyksiin.

Koulutuksessamme otetaan huomioon se, että ammatillinen erityisopetus on parin viimeisen vuosikymmenen kuluessa kokenut varsin perustavanlaatuisia muutoksia. Ammatillisen erityisopettajan työnkuva on laajentumassa yhä enemmän yksilö- ja ryhmätöiminnan ohjaamisesta työyhteisön ja sen sidosryhmien väliseksi moniammatilliseksi ja monimuotoiseksi verkostotyöksi sekä niin yksilöä kuin yhteisöäkin tukevaksi ja konsultoivaksi osaamiseksi. Huomattava osa ammatillisen erityisopettajan työstä muotoutuu sellaisten asenteellisten ja toiminnallisten oppimisympäristöjen sekä yhteistyöverkostojen rakentamisesta, jotka luovat edellytyksiä erityistä tukea tarvitsevan henkilön oppimiselle (Hirvonen & Kaikkonen 2005). Erityisopettajan ammatillinen rooli erityis-

opetuksen ja -ohjauksen kehittäjänä siis vahvistuu. Hän työskentelee organisaation toimintakulttuurin kehittämisen, suunnittelun ja koordinoinnin lisäksi myös oppilaitoksen ulkopuolisten toimijoiden kanssa.

Ammatilliseen erityisopettajankoulutukseen tulevat opiskelijat ovat jo suorittaneet opettajan pedagogiset opinnot (60 op) sekä työskennelleet ammatillisessa koulutuksessa opettajana vähintään vuoden ajan. Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen (60 op) tavoitteena on laajentaa ja syventää opettajankoulutuksessa hankittua pedagogista osaamista sekä tuottaa kykyä ja saada valmiutta kohdata moninainen oppija. Ammatillisena erityisopettajana kehittyminen edellyttää opiskelijalta asioiden käsittelyä sekä tiedollis- taidollisella että tunnetasolla.

Tavoitteena on myös, että erityisopettajankoulutuksen suorittaneet ymmärtävät työn moninaisuuden ja erityiskasvatuksen ja -opetuksen kentän laaja-alaisuuden. He kykenevät kehittämään itseään siten, että pystyvät varsinkin myöhemmin työelämässä harjaannuttuaan yhä paremmin toimimaan alansa asiantuntijoina oppilaitosten monipuolisissa toimintaympäristöissä. Erityisopettajan on myös mahdollista toimia oman alansa kehittäjänä omaa oppilaitostaan laajemmin eri verkostoissa alueellisella, kansallisella tai kansainvälisellä tasolla.

Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen (60 op) suorittaneet henkilöt voivat toimia ammatillisten erityisoppilaitosten, ammatillisten oppilaitosten, aikuiskoulutuksen, ammattikorkeakoulujen tai kolmannen sektorin opetus- ja asiantuntijatehtävissä. Ammattiin ja työelämään kouluttamisen lisäksi erityisopettajat voivat toimia valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa sekä tehdä opetukseen liittyviä kehittämis-, ohjaus- ja tukitehtäviä.

TAOKKin opetusta ohjaavat lait ja asetukset sekä kansalliset ja yleiseurooppalaiset suositukset. Tällaisia ovat esimerkiksi laki ammatillisesta opettajankoulutuksesta (L356/2003), asetus ammatillisesta opettajankoulutuksesta (A357/2003) ja asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (A986/1998).

Koulutuksellemme ovat pohjaa antaneet myös Euroopan erityisopetuksen kehittämisskeskuksen esittämät suuntaviivat inklusiivisen ja erityisiä tarpeita huomioon ottavan koulutuksen rakentamiselle. Euroopan erityisopetuksen kehittämisskeskus korostaa myös resursoinnin ja koulutuksen saatavuuden sekä toimivien seuranta-, arviointi- ja vastuujärjestelyiden kehittämisen tärkeyttä (ks. *European Agency for Development in Special Needs Education*.) Kannanotot ovat hyvin samansuuntaisia Suomessa tehtyihin linjauksiin nähden.

TAOKKIn ammatillisen erityisopettajankoulutuksen opetussuunnitelma on tavoitteiltaan osaamisperustainen, jollaisen tekemisessä on otettu näkökulmia ja vaikutteita luetelusta, johon The Council for Exceptional Children (2004) on listannut hyvin valmistautuneelta erityisopettajalta edellytettäviä asioita:

1. Perusteet

Erityisopettaja ymmärtää alan jatkuvan kehityksen ja siihen vaikuttavat filosofiset, historialliset, poliittiset ym. näkökulmat, joita hän käyttää taustatietoina oman henkilökohtaisen näkemyksensä rakentamisessa.

2. Oppijoiden kehitys ja ominaisuudet

Erityisopettaja ymmärtää ja kunnioittaa oppilaita ainutlaatuisina yksilöinä.

3. Yksilökohtaiset oppimiserot

Erityisopettaja ymmärtää millaisia vaikutuksia erityisolosuhteilla on yksilön oppimiselle läpi elämän. Tämän ymmärryksen pohjalta erityisopettaja muokkaa opetuksensa tarjoamaan merkitystä ja haasteita yksilöille, joilla on erityisiä oppimistarpeita.

4. Ohjauksen strategiat

Erityisopettaja tuntee monia erilaisia käytännön opetus- tai ohjausstrategioita, joiden pohjalta voidaan laatia yksilöllistä opetusta henkilöille, joilla on erityistarpeita.

5. Oppimisympäristöt ja vuorovaikutus

Erityisopettaja rakentaa aktiivisesti oppimisympäristöjä, joissa otetaan huomioon kulttuuri, turvallisuus, henkisen hyvinvointi ja erityisopetusta tarvitsevan henkilön aktivointi. Erityisopettajat koordinoivat toimintansa toisten henkilöiden, esimerkiksi vapaaehtoishjaajien tai tutoreiden, kanssa.

6. Kommunikointi

Erityisopettajat ymmärtävät tyypillisen ja epätyypillisen kielellisen kehityksen sekä sen, miten erityisolosuhteet voivat vaikuttaa kommunikointiin. Erityisopettajat tarjoavat tukea ymmärtämiseen yksilöille, joiden ensisijainen kieli ei ole paikallinen kieli.

7. Ohjauksen suunnittelu

Ohjaus ja sen suunnittelu ovat erityisopettajan työn kulmakiviä. Erityisopettajat laativat pitkäaikaisia yksilöllisiä ohjaussuunnitelmia ja osaavat myös hyödyntää teknologiaa opetuksensa tukena.

8. Arviointi

Arviointi on keskeistä päätöksenteossa ja opetuksessa. Erityisopettaja käyttää arvioinnin tuloksia tunnistamaan erityisopetuksen tarpeita ja kehittämään yksilöllisiä ohjausohjelmia.

9. Ammattimainen ja eettinen toiminta

Erityisopettajat noudattavat ammattietiikkaa ja yleisiä ohjeita.

10. Yhteistyö

Erityisopettajat tekevät säännöllistä ja tehokasta yhteistyötä opettajien, yhteiskunnallisten laitosten edustajien sekä myös perheiden kanssa.

(Definition of a Well-Prepared Special Education Teacher 2004.)

2 Erityiskasvatukseen liittyviä peruskäsityksiä

Tässä luvussa tarkastellaan opettajakorkeakoulumme käsityksiä ihmisestä, tiedosta ja oppimisesta. Kouluttaminen on ihmissuhdetyötä. Keskeinen työväline opettajan työssä on hänen käyttäteoriaansa: käsityksensä ihmisestä, tiedosta ja oppimisesta. Ihmiskäsitys auttaa ymmärtämään erilaisuutta ja moninaisuutta. Tietokäsitys muodostuu siitä, mitä kulloinkin käsitteen tieto sisältöön lasketaan kuuluvaksi, miten siihen suhtaudutaan ja miten sitä käytetään. Tietokäsitys luo pohjan oppimiskäsitykselle, jolla tarkoitetaan niitä perusolettamuksia, joita tehdään oppimisprosessin luonteesta.

Ammatillisen erityisopettajan työn ydin on erityisopiskelijan oppimisen ohjaaminen, joka perustuu opettajan käsitykseen erityisopiskelijasta, oppimisesta ja tiedosta. Toisin sanoen erityisopettajan työ pohjautuu opettajan käyttäteoriaan hänen ohjatessaan erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita. Ohjaajan työ on sisäistettyä pedagogiikkaa, jonka tavoitteena on kokonaisvaltainen eli holistinen ihminen. (Ahvenainen, Ikonen & Koro 2001, 229.)

Kuvio 1. Ohjaamisen tavoite ammatillisen erityisopettajan työssä (ks. Ojanen 2000, 6; Ahvenainen ym. 2001, 229)

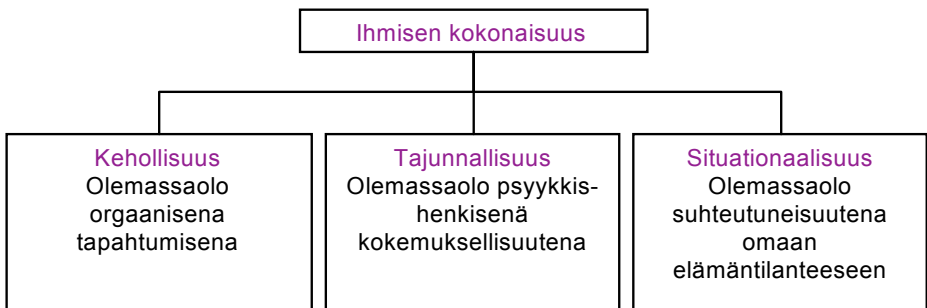
2.1 Ihmiskäsitys

Erityiskasvatuksen ihmiskäsitykseen sisältyy ihmisarvo, integriteetti, itsemääräämisoikeus ja osallisuus. Integriteetillä tarkoitetaan yksilön fyysistä ja psyykkistä ainutkertaisuutta. Itsemääräämisoikeus ja integriteetti yhdessä tarkoittavat yksilön oikeutta elää omaa ainutkertaista elämäänsä ja osallistua aktiivisesti häntä koskeviin päätöksiin. Osallisuuden periaatteen mukaan yksilöllä on oikeus osallistua elämään ja yhteisöön sekä olla osa elämän kokonaisuutta (Hautamäki, Lahtinen, Moberg & Tuunainen 2001, 79–81).

Erityisopetuksessa oppijan kokonaisvaltainen huomioon ottaminen on välttämätöntä. Oppijoiden terveyteen, liikkumiseen, aistitoimintoihin, keskittymiseen ym. vaikuttavat tekijät ovat ratkaisevan tärkeitä huomioon otettavia seikkoja opetusta suunniteltaessa ja toteutettaessa esteettömyyden periaatetta.

Ihminen toimii aina kulttuurinsa ja ympäristönsä mahdollistamin tavoin. Erityisopettajankoulutuksessa opiskelijoiden tietämys ja kokemukset ovat yksi oppimisen lähtökohta. Perusteiltaan ihminen on oppimishaluinen ja -kykyinen. Hän oppii niitä asioita, joita pidetään arvossa siinä yhteisössä, jonka jäsen hän on tai haluaisi olla. Erityisopettaja-opiskelijat ovat oman ammattialansa asiantuntijoita, joilla on oma maailmankuva, arvot, historia ja toimintatapa.

Myös Rauhala (1989; 1995) puhuu holistisessa ihmiskäsityksessään ihmisen kokonaisuudesta, johon kuuluvat kehollisuus, tajunnallisuus ja situationaalisuus.

Kuvio 2. Holistinen ihmiskäsitys (Rauhala 1989; 1995)

Jokainen ihminen on ainutkertainen, yksilöllinen, sosiaalisen ryhmänsä osallinen jäsen. Kaikki ihmiset ovat samanarvoisia. Otamme erityisopettajankoulutuksessaamme huomioon opiskelijoiden koulutustaustan, elämäkokemuksen ja kokemukset opetustyöstä sekä tuemme heidän kehittymistään.

Ihmiskäsitys on tärkeä osa eettisyyttämme. Ihmiskäsitys vaikuttaa siihen, miten kohtelemme toisia ihmisiä. Nykyisin ihmiskäsitys helposti rajoittuu; ihminen nähdään suorittajana, koneena, tiedon ja taidon hallitsijana. Ihmisen olemassaolon perusta ei ole se, että hän on jossain erityisen hyvä tai että hänestä on hyötyä jollekin. (Palmu-Joronen 2009.)

2.2 Tietokäsitys

Ihminen kohtaa ja havaitsee informaatiota aistien avulla. Hän rakentaa informaatiosta tietoa antamalla sille merkityksen. Erityisopettajan asiantuntijuuden tärkeä tekijä on käytännön kokemuksista muodostettu tieto. Tämä käytännöllinen tieto saattaa olla intuition kaltaista hiljaista tietoa, jota voi olla vaikea pukea sanoiksi. Käytännöllinen tieto liittyy usein tiettyyn ympäristöön ja tilanteeseen.

Omaehtoista ajattelua, havainnointia ja kokeilemista käyttäen opittu tieto on käytökelpoista ja säilyy muistissa hyvin. Käytännöllisen tiedon ymmärtämiseen tarvitaan teoreettista tietoa, joka on luonteeltaan yleispätevää. Erityisopettajankoulutuksen aikana opiskelijat perehtyvät oppimisen ja opetuksen teorioihin ja käsitteisiin, laativat ”teorioita” ja soveltavat niitä. Soveltaminen tekee tiedon eläväksi ja luo taitoja kehittää omaa työtään ja opetustaan. Käytännöllisen ja teoreettisen tiedon lisäksi asiantuntija tarvitsee taitoa toimintansa tietoiseen ja kriittiseen tarkasteluun sekä arviointiin. Tätä tietoa voidaan kutsua itsesäätelytiedoksi. (vrt. Tynjälä 2007.)

Erityisopettaja joutuu työssään ottamaan kantaa hänelle ulkoapäin tarjoutuvaan tietoon. Esimerkiksi erityispedagogiikalle tärkeät lähitieteet lääketiede ja psykologia tuottavat uutta termistöä ja menetelmiä. Näin ollen erityisopettajalta edellytetään jatkuvaa tietämyksen päivittämistä. Erityisopettajan oletetaan omaksuvan alinomaan sellaista uutta ainesta, joka ei varsinaisesti edes kuulu pedagogiikan alalle. Oman lisänsä tähän tuovat markkinavoimien käyttämät tehokkuuteen ja kannattavuuteen liittyvät ekonomistiset termit ja käytänteet, joita myös yleisesti on alettu tuoda opetuslalle. Erityisopettajalla onkin poikkeuksellinen ”ylimääräinen” tehtävä siinä, että hän rajaa toimintansa ulkopuolelle pedagogiikkaan kuulumatonta ainesta (medikalisaatio, psykomyynti, ekonomisaatio), ja kehittää oman alansa käsitteistöä ja menetelmiä opetuksen tarpeita ajatellen. Myös yleiseurooppalaisittain käsitteisiin on kiinnitetty erityistä huomioita, ja European Agency for Development in Special Needs Education on tuottanut sanastoluettelon kaikkien

EU-maiden tarpeisiin inklusiivisen erityisopetuksen tueksi (ks. Thematic Key Words for Inclusive and Special Needs Education 2009).

2.3 Oppimiskäsitys

Kaiken opetuksen taustalla on käsitys oppimisesta, mikä säätelee opetuksen toteutusta. Uutta opitaan esimerkiksi tekemällä, kokeilemalla, pohtimalla ja käsitteellistämällä.

Oppiminen on oppijan omaa toimintaa ja toiminnan reflektointia. Oppiminen on taivoitteellista, ja oppimiseen vaikuttaa se, mitä oppija tekee saavuttaakseen tavoitteensa.

Oppiminen on aina tilannesidonnaista. Oppimista ei voi erottaa sen sisällöistä ja oppimistilanteesta. Erityisopettajankoulutuksessa sovelletaan ja harjoitellaan opiskeltavia asioita käytännön opetustilanteissa ja aidoissa oppimisympäristöissä.

Oppimisessa sosiaalisella vuorovaikutuksella on keskeinen rooli, sillä siinä rakentuu merkitysten maailma – tiedot ja merkitykset syvenevät. Oppimiseen vaikuttaa se, millainen sosiaalinen pääoma ja ihmissuhdeverkosto oppijalla on.

(Hakkarainen, Lonka & Lipponen 2005.)

3 Koulutusta kokoavat ideat

3.1 Erityisopettajan työn muutokset

Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen taustalla on tieto yhteiskunnan, työelämän ja kohdennetummin myös opettajan työnkuvan muuttumisesta. Opettajan työhön liittyvien muutosten ymmärtämisen lisäksi tarvitaan uudenlaista käsitystä asiantuntijuudesta ja identiteetistä (Sachs 2003, 135). Perinteiset käsitykset asiantuntijuudesta yksilöllisenä ja tiedollisena ominaisuutena eivät riitä vastaamaan yhteiskunnan ja työelämän muutoksiin. Kerran hankitun tietämyksen soveltamiseen perustuvan rutiiniasiantuntijuuden asemesta ammatillisen erityisopettajankin työssä tarvitaan adaptiivista asiantuntijuutta, joka mahdollistaa tarkoituksenmukaisen toiminnan uusissa tilanteissa. Yhteisöllinen toiminnan kehittäminen puolestaan edellyttää työyhteisön ja työyhteisöjen jäsenten osaa- misalueiden ylittämistä eli hybridiä asiantuntijuutta. (Hakkarainen, Lonka & Lipponen 2005, 79–82, 173.) Erilaisten käytäntöyhteisöjen rajapinnoilla toimiminen voidaankin ymmärtää osaksi verkostotyötä, joka on osa ammatillisen erityisopettajan toimintakenttää.

Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen toteuttamisen keskeisiä teoreettisia perus- oletuksia ovat erityisopettajan ammatti-identiteetin rakentaminen, asiantuntijuuden kehittymisen tukeminen sekä tutkiva ja reflektiivinen työote. Keskeisiä oppimisteo- reettisia lähestymistapoja ovat tutkiva oppiminen ja kokemuksellinen oppiminen. Am- matillisen erityisopettajankoulutuksen lähtökohtana on, että pedagogiset ratkaisut eivät ole vain opetuksellisia ja opiskelijoita koskevia ratkaisuja, vaan ne liittyvät laajemmin oman yhteisön ja sidosryhmien valintoihin ja toimintaan. Opintojen aikana tapahtuvalla toiminnalla rakennetaan siis myös tulevaisuusperspektiiviä omalle toiminnalle ja visiota yhteisölliselle toisin toimimiselle. Identiteetin rakentamisen, asiantuntijuuden kehitty- misen sekä tutkivan ja reflektiivisen työotteen tarkoituksena voi sanoa olevan inklusiivisen opettajuuden toteuttaminen. Inklusiiossa on keskeistä, että kaikilla on mahdollisuus osallistua oman yhteisönsä elämään, mutta tämän toteutuminen vaatii oppilaitoksissa rakenteellisia muutoksia (ks. Lakkala 2008). Erityisopettaja voi olla vaikuttamassa muu- toksiin toimimalla jäsenenä erilaisissa käytännön yhteisöissä, jotka määrittävät oppilai- tosten, opettajien ja opiskelijoiden todellisuutta.

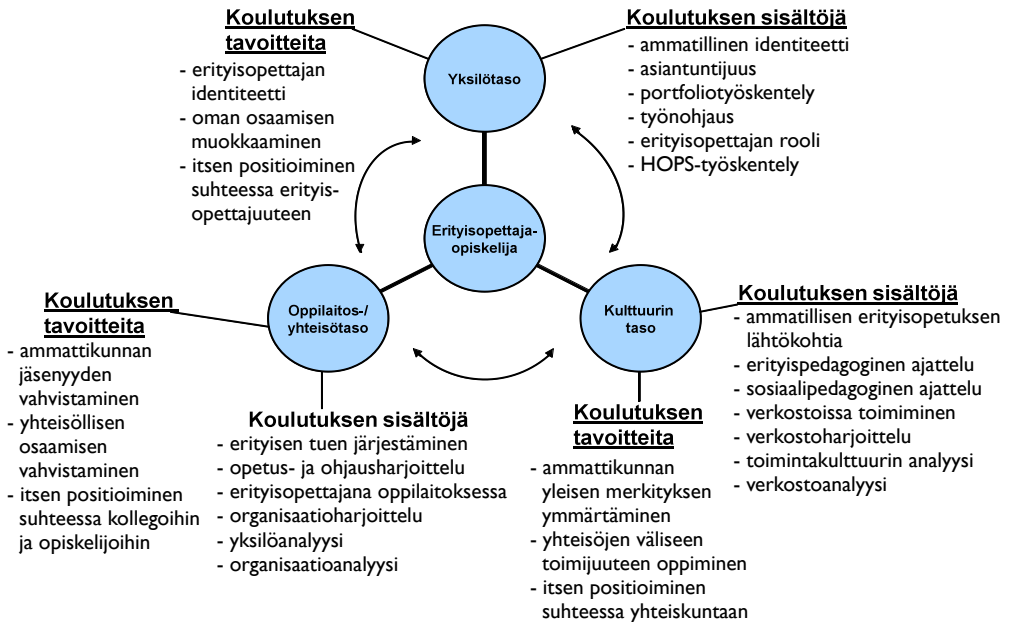
3.2 Uuden identiteetin rakentaminen

Inklusiivinen opettajuus ei tarkoita, että opiskelijan tulisi omaksua jokin valmis malli. Uuden identiteetin rakentaminen ei ole mallin omaksumista ja matkimista. Sachs (2003, 134–135) mukaan uusi ammatillinen identiteetti ei korvaa aiempia. Olemassa olevan ammatillisen opettajan identiteetin pohjalta ja sen rinnalle opiskelija siis rakentaa uutta, ammatillisen erityisopettajan identiteettiä. Wenger (1998, 149) erottaa viisi identiteetin ulottuvuutta, joiden avulla voi ymmärtää myös ammatillisen erityisopettajan identiteettiä ja sen rakentamisen merkitystä koulutuksessa.

Identiteetin ulottuvuuksia ovat:

- identiteetti neuvoteltuna kokemuksena
- identiteetti yhteisön jäsenyytenä
- identiteetti oppimispolkuna
- identiteetti erilaisiin yhteisöihin kuulumisen verkkona
- identiteetti suhteena paikallisen ja maailmanlaajuisen välillä.

Identiteetti neuvoteltuna kokemuksena tarkoittaa, että opiskelija määrittelee itseään sen mukaan, mitkä ovat hänen kokemuksensa erityisopettajuudesta sekä itsensä että muiden määrittäminä. Yhteisön jäsenyyteen identiteetti liittyy siten, että ihminen määrittelee itseään tutun ja vieraan kautta. Opettajien yhteisö on opiskelijalle tuttu yhteisö, mutta ammatillinen erityisopettajuus eli yhteisö, jonka jäseneksi ollaan menossa, on vielä ainakin osittain vieras. Identiteetti oppimispolkuna liittyy ajalliseen ulottuvuuteen ja siinä identiteettiä määritetään orientoitumisena tulevaan eli siihen, mitä on itse erityisopettajana. Identiteetti erilaisiin yhteisöihin kuulumisen verkkona tarkoittaa, että opiskelijalla on monta identiteettiä, joita hän käyttää eri tavoilla erilaisissa konteksteissa. Identiteetti suhteena paikallisen ja maailmanlaajuisen välillä liittyy siihen, että opiskelija oppilaitoskohtaisena toimijanakin määrittelee itseään yleisempien mallien ja diskurssien kautta.

Kuvio 3. Identiteettiprosessien kerroksellisuus ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa (soveltaen Ropo 2009)

Ropon (2009, 152) mukaan identiteettiin liittyvät prosessit ovat kerroksellisia, eikä niitä voi tarkastella vain yksilön suhteena itseen ja omaan osaamiseen. Yksilön osaamiseen ja tietämiseen liittyvien oppimistulosten lisäksi ammatillisen erityisopettajan koulutuksessa tarkastelun kohteina ovat ryhmien jäsenyyksiin liittyvät aiheet sekä yksilön suhde niin oman ammattialan kuin yleensäkin yhteiskunnan ilmiöihin. Koulutuksen toteutus, jolla identiteetin rakentumista tuetaan, koostuu viidestä kaikille yhteisestä osaamiskokonaisuudesta: 1.) ammatillisen erityisopetuksen lähtökohtia, 2.) erityisen tuen järjestäminen, 3.) erityisopettajana oppilaitoksessa, 4.) erityisopettaja asiantuntijana sekä 5.) verkostoissa toimiminen. Lisäksi opintoihin kuuluu valinnaisia opintoja.

Eri osaamiskokonaisuuksiin sisältyviä aiheita työstämällä saadaan aineksia ja virikkeitä identiteetin rakentamiselle. Kokonaisuuksiin kuuluvat toimintakulttuurin analyysi, yksilöanalyysi, organisaatioanalyysi ja verkostanalyysi eivät ole pelkästään kartoituksia, joita tehdään erityisopettajaopintojen aikana ja niitä varten, vaan tarkoituksena on, että tutkivasta ja kehittävästä työotteesta tulee keskeinen osa erityisopettajan toimintaa ja hänen tapansa ymmärtää omaa työtään. Osallistumista työnohjaukseen ja henkilökohtaisen portfolion työstämistä voi pitää keskeisinä strategisina menetelminä oman ammatti-identiteetin muuttumisessa ja uudelleen rakentamisessa. Valinnaiset opinnot tukevat yksilöllisten valintojen tekemistä opiskelijan rakentaessa uutta identiteettiä. Opetuksen ja ohjaamisen lähtökohtana ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa on tieto, että opettajan identiteetin ja hänen käytännön toimintansa välillä on hyvin vahva yhteys (Sachs 2003, 126; Wenger 1998, 149).

Ammatillisen identiteetin kehittymiseen liittyy monilla myös oman henkilökohtaisen identiteetin tarkastelu, sikäli kuin niitä edes aina voi erottaa toisistaan. Sekä ammatillista että henkilökohtaista identiteettiä voidaan rakentaa tietoisena prosessina. Puhutaan identiteettityöstä, identiteetin rakentamisesta tai työstämisestä. Usein tässä yhteydessä otetaan tarkasteluun mukaan myös käsite empowerment. Sanaa on suomennettu useilla eri tavoilla riippuen siitä, mitä milloinkin erityisesti halutaan painottaa. Empowerment-sanan usein käytettyjä suomennoksia ovat valtaistuminen, valtautuminen, voimaantuminen ja voimautuminen (ks. Järvikoski, Härkäpää & Pättikangas 1999, 103–109; Siitonen 1999, 61–78; Savolainen 2005, 21; Lehtonen 2008, 43–47).

3.3 Asiantuntijuuden kehittyminen

Asiantuntijuuden kehittyminen on yhteydessä ammatti-identiteetin rakentamiseen. Asiantuntijuuden peruselementteinä voidaan pitää a) teoreettista, käsitteellistä ja faktuaalista tietoa, b) käytännöllistä ja kokemuksellista tietoa (taidot) sekä c) toiminnan säätelyä koskevaa tietoa. Korkeatasoisessa osaamisessa teoreettinen tieto, käytännön tieto eli osaaminen ja säätelytieto, joka sisältää sekä metakognitiiviset ja reflektiiviset tiedot ja taidot yhdistyvät tiiviisti toisiinsa. (Tynjälä 2007, 28–30.) Asiantuntijaksi kasvamisessa keskeisintä on niin sanottu progressiivinen eli asteittain syvenevä ongelmanratkaisu. Rutiiniasiantuntijoille tulee helposti vaikeuksia, jos he kohtaavat uudenlaisia tilanteita. Jos kyseessä on asiantuntija, joka näkee ongelmassa paljon enemmän kuin muut ja nauttii ratkaistessaan laajojen tietojensa turvin ongelmia, voidaan puhua adaptiivisesta tai dynaamisesta asiantuntijuudesta. Sellaisessa on tyypillistä oman työtehtävän rajojen rikkominen. Adaptiiviseen asiantuntijuuteen ja progressiiviseen ongelmanratkaisuun edennyttä ihmistä on vaikea korvata toisella. (Bereiter & Scardamalia 1993, 11, 142–144, 153–181; Bereiter 2002; Hakkarainen ym. 2002, 79–82; 2005, 79–83.)

Wengerin (2009, 210–211) mukaan oppiminen on osallistumista yhteisöjen käytäntöihin ja identiteetin rakentamista suhteessa näihin yhteisöihin. Osallistuminen koostuu neljästä osa-alueesta, jotka on syytä ottaa huomioon arvioitaessa asiantuntijuutta. *Merkitys* tarkoittaa kykyä kokea elämä ja maailman ilmiöt merkitykselliseksi. Oppiminen on siis erityisopettajan työhön vaikuttavien ilmiöiden ja erityisopettajana toimimisesta saatujen kokemusten jäsentymistä. *Käytäntö* kuvaa tapaa, jolla puhutaan erilaisista resurssista ja sitoumuksista, joilla käytäntöjä ylläpidetään. Oppiminen on siis erityisopettajana toimimista. *Yhteisö* liittyy tapaan puhua niistä sosiaalisista rakenteista, joilla määritellään, mikä on pätevää ja asianmukaista toimintaa. Oppiminen on siis kuulumista erityisopettajien yhteisöön. *Identiteetti* kuvaa tapaa puhua siitä, miten oppiminen muuttaa ihmistä ja luo henkilökohtaisia muutoskertomuksia. Oppiminen on sitä, miten opiskelija kuvaa asiantuntijuutensa kehittymistä ammatillisen erityisopettajan asiantuntijuudeksi.

Oppimisen eri osa-alueet ovat osin päällekkäisiä ja vaikuttavat jokainen toisiinsa. Olenaista on, että Wengerin jaottelussa yksilöä ei eroteta siitä sosiaalisesta kontekstista, missä hän elää ja toimii. Tynjälä (2007, 34) toteaa, että on tärkeää yhdistää yksilöllinen reflektiivinen ammatillinen kehitys osaksi laajempaa käytännön yhteisöjen toimintaa ja niiden kehittämistä.

Asiantuntijuuden peruselementtien (teoreettinen, käytännöllinen ja toiminnan säätelyä koskeva tieto) integroinnissa tarvitaan erilaisia välittäviä välineitä. Ne ovat toimintoja, joiden avulla voidaan eksplikoida hiljaista tietoa, tai analysoida teoreettista tietoa ja käytännön kokemuksia (Tynjälä 2007, 29–30). Ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa tällaisia välittäviä tekijöitä ovat erilaiset analyttiset tehtävät, kirjoitustehtävät, portfolioyöskentely, työnohjaus, lähipäivät, yksilö- ja ryhmätyöskentely, lukupiirityöskentely sekä harjoittelu ja ohjaus. Nämä välittävät tekijät perustuvat ensisijaisesti ns. epäsuoran pedagogiikan periaatteelle, sillä niissä on pääpaino opiskelijan omassa ymmärtämisessä, omakohtaistumisessa, dialogissa sekä yhdessä ajattelemisessa ja toimimisessa (Laine & Malinen 2009, 54–57). Tutkivan ja reflektiivisen opiskelu- ja työotteen avulla opiskelijan on mahdollista kartoittaa ammatillisen erityisopettajan toimintaan vaikuttavia ilmiöitä, oman oppilaitoksensa ja sidosryhmien tilannetta, pohtia uudenlaisia rakenteellisia, toiminnallisia ja työtavallisia ratkaisuja sekä vaikuttaa inklusiivisuutta edistävasti.

3.4 Tutkiva ja reflektiivinen työote

Tutkivan ja reflektiivisen työotteen lähtökohtana on, että opettajan työlle ja toiminnalle asetettuja standardeja on tarkasteltava kriittisesti. Tämä koskee niin yksilöllisesti, yhteisöllisesti kuin yhteiskunnallisesti annettuja vaatimuksia, tulkintoja ja kriteereitä. On tärkeää ymmärtää, kenen intressejä standardit palvelevat, miten ne vaikuttavat yksittäiseen

opettajaan ja opettajayhteisöön sekä ovatko nyt asianmukaisina pidetyt standardit enää päteviä tulevaisuudessa. Yhteisessä kehittämistyössä opettajat motivoituvat ja kannustavat toisiaan, voivat testata ideoitaan, keskustella strategioista ja käydä merkitysneuvotteluja meneillään olevista ja tulevista projekteista. (Sachs 2003, 39.) Erityisopettaja toimii yhtenä osapuolena tällaisessa hybridin asiantuntemuksen verkostossa.

Tutkivaa ja reflektiivistä työtettä käyttävä erityisopettajaopiskelija asettuu itse ja yhdessä toisten kanssa määrittelemään työtään arkikokemuksen kautta. Tämä tarkoittaa eri toimintamallien soveltamista siten, että hän toimii tiedonhankkijana, kokoajana, vetäjänä ja tutkijana työssään. Lähtökohtana on, että lähelle katsominen, kokemuksellinen tarkastelu ja kokemuksen jäsentäminen auttaa ottamaan etäisyyttä ja tuottamaan selkeämpää jäsenystä opetustyön tavoitteista ja toimintatavoista. Intuitiivinen ja tietoinen ajattelu siis yhdistyvät tutkimalla Olennaista tällaisessa omista ja toisten ajattelu- ja toimintatavoista oppimisessa on tutkiva, reflektiivinen, analyysoiva ja kysyvä suhde omiin ja yhteisön työkäytäntöihin.

3.5 Opiskelu soveltaen tutkivan oppimisen ja kokemuksellisen oppimisen periaatteita

TAOKKissa ammatillisen erityisopettajankoulutuksen toteutuksessa sovelletaan tutkivan oppimisen ja kokemuksellisen oppimisen periaatteita. Oppiminen ymmärretään sekä yksilölliseksi että yhteisölliseksi prosessiksi, jossa on keskeistä omien ajatusten ja käytäntöjen reflektointi, kriittinen pohtiminen ja neuvottelu toisten kanssa. Kokemuksellisen oppimisen periaatteiden mukaan omaa toimintaa voi ymmärtää ja muuttaa reflektoinnin ja uuden kokeilemisen kautta. Kokemuksellisen oppimisen avulla on mahdollista saada uusia näkökulmia todellisuuden ilmiöihin sekä ymmärtää, kritisoida ja muuttaa vallitsevia käytäntöjä (Usher 2009, 175, 181–182).

Kokemusten prosessoinnilla on keskeinen merkitys myös identiteetin muuttumisessa, sillä Jarvisin (2009, 29) mukaan kokemusten reflektointi voi muuttaa tunteita, asenteita ja arvoja. Oppiminen ei siis ole vain tietojen ja taitojen lisääntymistä, vaan oppiminen muuttaa ihmistä. Oppiminen muuttaa sitä, kuka ihminen on ja mitä hän voi tehdä, joten kyse on identiteetistä, joksikin tulemisesta (Sachs 2003, 31). Ihmisen toiminta perustuu myös muihin kuin vain tiedollisiin ja rationaalisiin aspekteihin ja kokonaisvaltaisessa oppimisessa tiedollinen näkökulma täydentyy emotionaalisella sitoutumisella.

Tutkiva ja reflektiivinen lähestymistapa perustuu siihen, että ihminen asettuu sekä itse että yhdessä toisten kanssa määrittelemään työtään ja toimintaansa arkikokemuksen

kautta. Kokemusten ja olemassa olevan tiedon hyödyntäminen liittyy siis myös tutkivaan oppimiseen mutta siinä tiedon tuottaminen, kokemusten reflektointi ja arviointi ymmärretään yhteisölliseksi prosessiksi. Tutkivan oppimisen lähtökohtana on ajatus, että oppiminen on parhaimmillaan tutkimusprosessi, jossa syntyy sekä uutta ymmärrystä että uutta tietoa (Hakkarainen, Lonka & Lipponen 2005, 298). Ammatillisen erityisopettajan koulutuksessa toteutetaan tutkivan oppimisen periaatetta, jonka mukaan asioiden kehittäminen ja muuttaminen tulee mahdolliseksi omien ja yhteisöllisten ajattelu- ja toimintatapojen tiedostamisen ja ymmärtämisen kautta. Tutkivan oppimisen lähestymistavan avulla tuodaan teoriaa, käytäntöä ja itsesäätelytaitojen kehittymistä lähemmäksi toisiaan (vrt. Tynjälä 2007, 28).

Tutkimiseen perustuvassa oppimisessa ei rajauduta olemassa olevaan tietoon (Heron 2009, 146), joten on tärkeää, että tutkimisen prosessissa oppijoiden huomiota suunnataan sellaisiin suuntiin, jotka tuovat uusia näkökulmia tai edellyttävät uudenlaisia perusteluja oppimisen kohteina oleviin ilmiöihin (Bereiter 2002, 337–338). Ammatillisessa erityisopettajan koulutuksessa olevilla on jo kokemusta ammatillisena opettajana toimimisesta, joten itselle tuttuun työhön tarjotaan uusia näkökulmia. Tämä edellyttää prosessinomaista, tutkivaa ja pohtivaa etenemistä, sillä ihmisen tajuntaan ei voi laittaa mitään tai ottaa sieltä pois esinemäisessä mielessä, vaan kaiken on tapahduttava ymmärtämisen kautta (Rauhala 1989, 31). Tutkiminen ja tutkiva ote viedään opiskelun, opetus-työn ja muun toiminnan käytäntöjen sisälle, osaksi niitä.

4 Koulutusmalli ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa

Erityisopettajankoulutuksen laajuus on 60 op. Opinnot kestävät 1,5 vuotta. Koulutus koostuu seuraavista osaamiskokonaisuuksista:

- ammatillisen erityisopetuksen lähtökohtia
- erityisen tuen järjestäminen
- erityisopettajana oppilaitoksessa
- erityisopettaja asiantuntijana
- verkostoissa toimiminen
- valinnaiset opinnot.

Kuvio 4. Erityisopettajan asiantuntijuuden ja ammatti-identiteetin rakentuminen ammatillisen erityisopettajankoulutuksen prosessissa

4.1 Ammatillisen erityisopetuksen lähtökohtia (10 op)

Ammatillisen erityisopetuksen lähtökohtia -osaamiskokonaisuudessa opiskelija tutustuu monipuolisesti ammatillisen erityisopetuksen toimintakäytäntöihin ja ammatillisen erityisopettajan toimintaympäristöihin sekä pyrkii jäsentämään niitä eri tieteenalojen näkökulmista. Hän arvioi ja kehittää omaa ja oppilaitoksensa toimintaa perustellusti ja tavoitteellisesti käyttäen hyödyksi erilaisia teoreettisia lähestymistapoja. Opiskelija perehtyy erityisopetuksen peruskäsitteistöön sekä inklusiivisiin koulutus-, oppimis- ja työllistymisprosesseihin. Samalla hän osana oman toimintansa kehittämistä arvioi ja analysoi hankkimaansa tietoa. Opiskelija arvioi omaa toimintaansa eettisesti erityisopettajan työn eri tasoilla ja opiskelija toimii yhteisöllisesti tietoa rakentaen.

Opiskelija tekee tämän osaamiskokonaisuuden yhteydessä toimintakulttuurin analyysin, jossa hän analysoi oman toimintansa ja oppilaitoksensa erityisopetuksen teoreettisia ja toiminnallisia lähtökohtia. Toimintakulttuurin analyysi raportoidaan erikseen.

4.2 Erityisen tuen järjestäminen (20 op)

Erityisen tuen järjestäminen -osaamiskokonaisuudessa opiskelija perehtyy erityisen tuen tarpeeseen, tuen tarpeen tunnistamiseen ja tarpeen mukaisten tukitoimintojen järjestämiseen erilaisissa toimintaympäristöissä sekä tukitoimien toimivuuden arviointiin. Osaamiskokonaisuudessa perehdytään yksilöllisten opetus- ja ohjausprosessien sekä -tilanteiden suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Osaamiskokonaisuuden myötä opiskelija kehittää pedagogisia taitojaan. Hän oppii esimerkiksi käyttämään henkilökohtaista opetuksen järjestämistä koskevaa suunnitelmaa (HOJKS) erityisopetuksen ja -ohjauksen välineenä ja toteuttamaan työllistymiseen tähtäviä ja työelämävalmiuksia kehittäviä tukiprosesseja.

Osaamiskokonaisuudessa perehdytään joustaviin erityisen tuen järjestämisen malleihin organisaation kehittämässä sekä tutustutaan toimimiseen moniammatillisessa yhteistyössä. Osaamiskokonaisuudessa harjaannutaan yksilöllisen ja ryhmäohjauksen menetelmiin sekä oppimisen arviointiin ja oppimisympäristöjen kehittämiseen. Koko osaamiskokonaisuuden ajan korostuu eettisyyden periaatteiden mukaan toimimisen tärkeys erityisopettajan työssä.

Opiskelija tekee tämän osaamiskokonaisuuden yhteydessä yksilöanalyysin sekä suorittaa opetus- ja ohjausharjoittelun, jotka myös raportoidaan. Raportoinnissaan ja muussa oman toimintansa reflektoinnissa opiskelija perustelee omia pedagogisia valintojaan teoreettisesti.

4.3 Erityisopettajana oppilaitoksessa (10 op)

Erityisopettajana oppilaitoksessa -osaamiskokonaisuudessa opetellaan toimimaan konsultoivalla ja yhteisöllisellä työotteella sekä kehittämään ja arvioimaan tukitoimia, jotka edistävät tuen ja esteettömyyden toteutumista. Osaamiskokonaisuudessa myös vahvistetaan erityisopettajaopiskelijan kykyä toimia erityisopetuksen asiantuntijana oppilaitoksen moniammatillisissa tuki-, ohjaus- ja opiskelijahuoltopalveluissa sekä taitoa toimia aktiivisesti oppilaitoksen kaikessa kehittämistyössä erityisopetuksen asiantuntijana. Tässä opintojen osassa perehdytään myös oppilaitoksissa ja organisaatioissa toimiviin kansallisiin ja kansainvälisiin hankkeisiin ja projekteihin.

Opiskelija tekee tämän osaamiskokonaisuuden yhteydessä organisaatioanalyysin sekä suorittaa organisaatioharjoittelun, jotka myös raportoidaan. Raportoinnissaan ja muussa oman toimintansa reflektoinnissa opiskelija perustelee omia pedagogisia valintojaan teoreettisesti.

4.4 Erityisopettaja asiantuntijana (10 op)

Erityisopettaja asiantuntijana -osaamiskokonaisuuden myötä erityisopettajaopiskelija vahvistuu omassa erityisopettajan ammatti-identiteetissään ymmärtäen myös asiantuntijuuden kehittymisen ja ammatillisen identiteetin rakentumisen teoriaa. Hän oppii ratkaisemaan työyhteisöön liittymisen kysymyksiä erityisopettajan roolissa, jäsentämään ja arvioimaan omaa oppimisprosessiaan ja opiskelemaan asettamiensa kehittämistavoitteiden suuntaisesti. Tässä osaamiskokonaisuudessa opiskellaan ottamaan kehittämisorientaatiota sekä omassa työssä että opiskelussa sekä myös käyttämään hyödyksi työnohjausta ja työnohjauksen teoriaa.

Tämän osaamiskokonaisuuden yhteydessä toteutetaan HOPS-työskentelyä sekä portfolion laadintaa.

4.5 Verkostoissa toimiminen (5 op)

Verkostoissa toimiminen -osaamiskokonaisuudessa opiskelija perehtyy verkostotyöhön erilaisissa erityisopetukseen liittyvissä oppilaitoksen sisäisissä ja ulkoisissa verkostoissa. Hän harjaantuu toimimaan erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan, organisaation ja oman asiantuntijuutensa kannalta tarkoituksenmukaisissa verkostoissa sekä oppii arvioimaan omaa rooliaan verkostotyössä. Osaamiskokonaisuudessa saadaan myös toimintatapoja verkostotyön kehittämiseen ja rakentamiseen.

Opiskelija osallistuu tämän osaamiskokonaisuuden yhteydessä Verkostotyö oppilaitoksessa -verkkokurssille Moodlessa ja suorittaa verkostoharjoittelun.

4.6 Valinnaiset opinnot (5 op)

Opiskelija syventää erityisopettajan työhön liittyvää osaamistaan osallistumalla erilaisiin koulutuksiin, seminaareihin tai tapahtumiin.

5 Tulokset ja arviointi ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa

5.1 Osaamistavoitteiden perusteella rakentuvat tulokset

Erityisopettaja asiantuntijana

Erityisopettajaopiskelija

- osaa rakentaa omaa erityisopettajan ammatti-identiteettiään koulutuksen aikana
- osaa käyttää erityisopetuksen peruskäsitteistöä kehittäessään inklusiivisia koulutus-, oppimis- ja työllistymisprosesseja
- osaa toimia aktiivisesti oppilaitoksen kehittämistyössä erityisopetuksen asiantuntijana konsultoivalla ja yhteisöllisellä työotteella
- osaa jäsentää ja arvioida omaa oppimisprosessiaan ja opiskella asettamiensa kehittymistavoitteiden suuntaisesti sekä
- osaa jäsentää toimintaympäristöään ja ammatillisen erityisopetuksen toimintakäytäntöjä eri tieteenalojen näkökulmista
- osaa arvioida ja kehittää omaa ja oppilaitoksensa toimintaa perustellusti ja tavoitteellisesti käyttäen hyödyksi erilaisia teoreettisia lähestymistapoja
- osaa osana oman toimintansa kehittämistä arvioida ja analysoida hankkimaansa tietoa ja välittää sitä yhteisölliseen käyttöön.

Erityisopettaja erityisen tuen kontekstissa

Erityisopettajaopiskelija

- osaa arvioida opiskelijoiden erityisen tuen tarvetta, järjestää ja toteuttaa tarpeen mukaisia tukitoimintoja erilaisissa toimintaympäristöissä ja edistää esteettömyyden toteutumista
- osaa suunnitella, toteuttaa ja arvioida yksilöllisiä opetus- ja ohjaustilanteita sekä -prosesseja
- osaa käyttää henkilökohtaista opetuksen järjestämistä koskevaa suunnitelmaa (HOJKS) erityisopetuksen ja -ohjauksen välineenä ja osaa toteuttaa työllistymiseen tähtäviä ja työelämävalmiuksia kehittäviä tukiprosesseja

Erityisopettaja moniammatillisena toimijana

Erityisopettajaopiskelija

- osaa toimia erityisopetuksen asiantuntijana moniammatillisuuden ja eettisyyden periaatteita noudattaen ja kehittää oman organisaationsa joustavia erityisen tuen järjestämisen malleja suunnitelmallisesti ja perustellusti tuki-, ohjaus- ja opiskelijahuoltopalveluissa
- osaa toimia erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan, organisaation ja oman asiantuntijuuden kannalta tarkoituksenmukaisissa oppilaitoksen sisäisissä ja ulkoisissa verkostoissa alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla
- osaa arvioida ja kehittää omaa erityisopettajan rooliaan moniammatillisessa verkostotyössä.

5.2 Arviointi erityisopettajankoulutuksessa

Tässä opetussuunnitelmassa arvioinnin luonne on kehittävä ja ohjaava. Siinä painottuvat opiskeluprosessin aikana toteutettava itsearviointi, vertaisarviointi opiskelijaryhmän kesken, työyhteisön arvioinnit sekä TAOKK:n kouluttajien tekemät arvioinnit. Arvioinnin kokoajana toimivat myös portfolio ja HOPS. Hyväksymiskriteerien lähtökohtana ja perustana ovat opetussuunnitelman ja sen pohjalta laaditun opinto-oppaan tavoitteet, jotka on ilmaistu osaamiskokonaisuuksien yhteydessä osaamistavoitteina ja arviointikriteereinä sekä opiskelijan omina tavoitteina.

Arviointi tuottaa erityisopettajaopiskelijoille ja ohjaajille tietoa tavoitteiden toteutumisesta, asioiden oppimisesta ja ymmärtämisestä, se myös motivoi ja ohjaa oppimista ja sen suunnittelua. Erityisopettajankoulutuksen eri osaamisalueet arvioidaan asteikolla hyväksytty - täydennettävä - uusittava.

Arvioinnissa toteutetaan mukaillen tutkivan oppimisen mallin näkemyksiä, missä arviointi on osa oppimisprosessia. Arviointivastuu on opettajien lisäksi myös opiskelijoilla itsellään, jolloin he oppivat tarkastelemaan ja arvioimaan omaa toimintaansa ja kokemuksiaan sekä suunnittelemaan tämän perustella omaa oppimistaan. Erityisopettajaopiskelijoiden keskinäinen arviointi on olennainen osa arviointia, jolloin opiskelijat ottavat vastuuta myös toistensa oppimisesta ja opintojen etenemisestä. Tämän lisäksi yksittäiset oppijat ovat, ryhmän saavutusten lisäksi, vastuussa omasta opiskelustaan ja oppimistehtävistään. Oppimisen arviointia ja arvioinnin välineitä kuvataan tarkemmin erityisopettajankoulutuksen opinto-oppaassa.

Lähteet:

- Ahvenainen, O., Ikonen, O. & Koro, J. 2001. *Johdatus erityiskasvatuksen käytäntöön*. Helsinki: WSOY.
- Bereiter, C. & Scardamalia, M. 1993. *Surpassing ourselves: An Inquiry into the Nature and Implications of Expertise*. Chicago, Illinois: Open Court.
- Bereiter, C. 2002. *Education and Mind in the Knowledge Age*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Definition of a Well-Prepared Special Education Teacher. 2004. The Council for Exceptional Children. Viitattu 26.4.2011 <http://www.cec.sped.org/Content/NavigationMenu/Professional-Development/ProfessionalStandards/well-prepared-final.pdf>.
- European Agency for Development in Special Needs Education. Viitattu 26.4.2011 <http://www.european-agency.org/publications>
- Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. 2002. *Tutkiva oppiminen. Älykkään toiminnan rajat ja niiden ylittäminen*. Porvoo: WSOY.
- Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. 2005. *Tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen syyttäjänä*. Porvoo: WSOY.
- Hautamäki, J., Lahtinen, U., Moberg, S. & Tuunainen, K. 2001. *Erytispedagogiikan perusteet*. Helsinki: WSOY.
- Heron, J. 2009. *Life Cycles and Learning Cycles*. In K. Illeris (toim.) *Contemporary Theories of Learning. Learning Theorists in Their Own Words*. New York: Routledge, 129–146.
- Hirvonen, M. & Kaikkonen, L. (toim.) 2005. *Maisemia matkalta. Näkökulmia ammatillisen erityisopetuksen ja erityisopettajan työn muutoksiin*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 52.
- Honkanen, E., Kaikkonen, L. & Kotila, H. 2008. *Näkökulmia ammatilliseen erityisopetukseen*. Helsinki: WSOY.
- Jarvis, P. 2009. *Learning to Be a Person in Society. Learning to be me*. In K. Illeris (toim.) *Contemporary Theories of Learning. Learning Theorists in Their Own Words*. New York: Routledge, 21–34.

Järvikoski, A., Härkäpää, K. & Pättikangas, M. 1999. Vammaisen henkilön valtaistuminen – palvelujärjestelmän avulla vai ilman sitä? Teoksessa S. Nouko-Juvonen (toim.) *Pyörätuolitango. Näkökulmia vammaisuuteen*. Helsinki: Edita, 103–126.

Karvinen, S. 2000. Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet. Teoksessa S. Karvinen, T. Pösö & M. Satka (toim.) *Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia*. Jyväskylä: SoPhi, 9–31.

Koulutus ja tutkimus vuosina 2007–2012. Kehittämissuunnitelma. OPM. Viitattu 26.4.2011 http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/asiakirjat/kesu_2012_fi.pdf.

Laine, T. & Malinen, A. 2009. *Elävä peilisali. Aikuista pedagogiikkaa oppimassa*. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Lakkala, S. 2008. Inklusiivinen opettajuus. Toimintatutkimus opettajankoulutuksessa. *Acta Universitatis Lapponiensis 151*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Lehtonen, P. H. 2008. Voimauttava video. Asiakaslähtöisyyden, myönteisyyden ja videokuvan muodostama työorientaatio perhetyön menetelmänä. *Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 343*. Luettavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3339-5>.

Mannermaa, M. 2008. *Jokuveli. Elämä ja vaikuttaminen ubiikkiyhteiskunnassa*. Helsinki: WS-OYpro.

Ojanen, S. 2000. Ohjauksesta oivallukseen. Ohjausteorian kehittelyä. Saarijärvi: Palmenia-kustannus.

Palmu-Joronen, A.-L. 2009. Työyhteisö muutostilassa – muutoksen menestyksekkäs johtaminen ja kohtaaminen. *Koulutustilaisuus TAMKissa 10.12.2009*.

Rantala, J. 2008. Opettajuuden muutos 1990-luvun Suomessa. Teoksessa R. Meriläinen (toim.) *Suomalaisen koulutuspolitiikan murros 1990-luvulla*. Helsinki: OKKA-säätiö, 22–31.

Rauhala, L. 1989. *Ihmisen ykseys ja moninaisuus*. Helsinki: Sairaanhoidtajien koulutussäätiö.

Rauhala, L. 1995. *Tajunnan itsepuolustus*. Helsinki: Yliopistopaino.

Ropo, E. 2009. Narratiivinen opetussuunnitelma opettajankoulutuksessa Teoksessa R. Jaatinen, V. Kohonen & p: Moilanen (toim.) *Kielikasvatus, opettajuus ja kulttuurienvälinen toimijuus*. Saarijärvi: OKKA-säätiö, 141–157.

Sachs, J. 2003. *The Activist Teaching Profession*. Buckingham: Open University Press.

Satka, M. 2000. Käsitteellistyneet käytännöt sosiaalityön teoretisoinnin välineenä. Teoksessa S. Karvinen, T. Pösö & M. Satka (toim.) *Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia*. Jyväskylä SoPhi, 35–67.

Savolainen, M. 2005. *Maailman ihanin tyttö. Voimauttava valokuva. Päätötyö*. Taideteollinen korkeakoulu.

Sitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun yliopisto. *Acta Universitatis Ouluensis E 37*.

Thematic Key Words for Inclusive and Special Needs Education. 2009. Teoksessa K. Somogyi & A. Watkins (toim.) *Denmark, Odense / Belgium, Brussels: European Agency for Development in Special Needs Education*. Viitattu 26.4.2011 | <http://www.european-agency.org/publications/ereports/thematic-key-words-for-inclusive-and-special-needs-education/THEMATIC-KEY-WORDS.pdf>.

Tynjälä, P. 2007. *Integratiivinen pedagogiikka osaamisen kehittämisessä*. Teoksessa H. Kotila, A. Mutanen & M.V. Volanen (toim.) *Taidon tieto*. Helsinki: Edita, 11–36.

Usher, R. 2009. *Experience, Pedagogy and Social Practices*. In K. Illeris (toim.) *Contemporary Theories of Learning. Learning Theorists in Their Own Words*. New York: Routledge, 169–184.

Valkama, T. 1969. *Muuttuvat laulut. Äänilevy. Sä. ja sov. Rauno Lehtinen. Laulu Georg Ots*. Helsinki: Finnlevy.

Wenger, E. 1998. *Communities of Practice: Learning, Meaning and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wenger, E. 2009. *A Social Theory of Learning*. In K. Illeris (toim.) *Contemporary Theories of Learning. Learning Theorists ... in Their Own Words*. New York: Routledge, 209–218.

Ammatillisen
erityisopettajankoulutuksen
opinto-opas
2011–2012

6 Opiskeluperiaatteet ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa

6.1 Opiskelun erilaiset muodot

Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen laajuus on 60 op. Yksi opintopiste vastaa noin 27 tunnin työskentelyä. Opinnot on tarkoitettu suoritettaviksi työn ohella. Opintojen kesto on 1,5 vuotta.

Lähiopetus

Koulutuksessa on 28 lähiopetuspäivää. Lähiopetuspäiviin sisältyy asiantuntijaluentoja, pienryhmätyöskentelyä, opiskelijoiden puheenvuoroja, oppimistehtävien esittelyä ja opintokäyntejä. Lähipäivät edellyttävät läsnäoloa, joten poissaolot aiheuttavat lisätehtäviä. Lisäksi opiskelijat osallistuvat Ammatilliset erityisopettajat ry:n (AEO:n) valtakunnallisiin opintopäiviin 7-8.10.2011 Oulussa.

Lähiopetus järjestetään pääsääntöisesti Tampereen ammattikorkeakoulun tiloissa. Tampereen ammatillinen opettajakorkeakoulu (TAOKK) toimii Tampereen ammattikorkeakoulun yhteydessä osoitteessa Kuntokatu 3, 33520 Tampere.

Kesä ja syksy 2011 I:

Lähipäivät	Osaamiskokonaisuus
ke 8.6.2011 klo 9.00 - 16.15	ammattillisen erityisopetuksen lähtökohtia/ orientaatio opintoihin
ke 17.8.2011 klo 9.00 - 16.15	ammattillisen erityisopetuksen lähtökohtia
to 18.8.2011 klo 9.00 - 16.15	ammattillisen erityisopetuksen lähtökohtia
ke 14.9.2011 klo 9.00 - 16.15	ammattillisen erityisopetuksen lähtökohtia
to 15.9.2011 klo 9.00 - 16.15	ammattillisen erityisopetuksen lähtökohtia/ erityisopettaja asiantuntijana
to 6.10.2011 klo 9.00 - 16.15	ammattillisen erityisopetuksen lähtökohtia
pe-la 7-8.10.2011 Oulussa	Ammatilliset erityisopettajat ry:n (AEO:n) valtakunnalliset opintopäivät: opintopäiviin osallistuminen mahdollisuus sisällyttää valinnaisiin opintoihin (1op)
ke 2.11.2011 klo 9.00 - 16.15	erityisen tuen järjestäminen
to 3.11.2011 klo 9.00 - 16.15	verkostoissa toimiminen
ke 30.11.2011 klo 9.00 - 16.15	erityisen tuen järjestäminen
to 1.12.2011 klo 9.00 - 16.15	erityisen tuen järjestäminen

Kevät 2012:

ke 11.1.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisen tuen järjestäminen
to 12.1.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisen tuen järjestäminen
ke 25.1.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisen tuen järjestäminen
to 26.1.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisen tuen järjestäminen
ke 8.2.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisen tuen järjestäminen
to 9.2.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisen tuen järjestäminen
ke 7.3.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisen tuen järjestäminen
to 8.3.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisen tuen järjestäminen
ke 18.4.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisen tuen järjestäminen
to 19.4.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisen tuen järjestäminen
to 10.5.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisopettaja asiantuntijana

Syksy 2012:

ke 15.8.2012 klo 9.00 - 16.15	verkostoissa toimiminen
to 16.8.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisopettajana oppilaitoksessa
ke 12.9.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisopettajana oppilaitoksessa
ke 10.10.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisopettajana oppilaitoksessa
to 11.10.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisopettajana oppilaitoksessa
ke 28.11.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisopettaja asiantuntijana
to 29.11.2012 klo 9.00 - 16.15	erityisopettaja asiantuntijana
pe 16.12.2012	Päätöstilaisuus

Itsenäinen ja pienryhmässä opiskelu

Lähipäivien lisäksi työskennellään itsenäisesti yksin ja pienryhmässä. Erityisopettajan-koulutuksen kokonaisuudesta eli 60 opintopisteestä osa koostuu lähiopetukseen osal-
listumisesta ja siihen valmistautumisesta. Lähipäivien lisäksi opintoihin kuuluu opintoja
tukevia opintokäyntejä ja muita tehtäviä.

Oppimiskäsityksessämme korostuvat opiskelijoiden sosiaalinen vuorovaikutus, yhteisöllisyys sekä opiskelijan oma toiminta tiedonhankinnassa, oppimisessa ja sen reflektoinnissa. Opiskelijaryhmän jäsenten erilaiset tiedot, taidot ja valmiudet rikastuttavat oppimista.

Pienryhmätyöskentelyn tavoitteena on saada opiskelijat pohtimaan asioita syvällisesti ja eri näkökannoilta. Opiskelijat työskentelevät pienryhmissä sekä lähipäivinä että itsenäisen työskentelyn aikana mm. hyödyntämällä verkko-oppimisympäristöä tiedonhakuun ja -välitykseen.

Moodle-oppimisympäristö

Koulutuksessa käytetään Moodle-oppimisympäristöä. Kaikki koulutuksen aikainen tiedottaminen tapahtuu oppimisympäristö Moodlella. Moodlea käytetään koulutukseen liittyvien tietojen välittämiseen, tehtävänantoihin, tehtävien palautukseen, ohjaukseen ja arviointiin sekä opiskelijoiden keskinäiseen yhteydenpitoon. Moodleen kirjaudutaan TAMKin tietokoneverkon käyttäjätunnuksella ja salasalla, jotka jaetaan koulutuksen alussa opiskelijoille.

Oppimistehtävät

Oppimistehtävien teossa käytetään lähdekirjallisuutta, ellei toisin mainita. Tällä opiskelija osoittaa perehtyneisyytensä asiaan sekä taitonsa yhdistää omaa ja lähteen tekstiä. Oma pohdinta ja lähdeviitteet erotetaan selkeästi toisistaan. Kaikki lähdeviitteet ja lainaukset merkitään selvästi. Lisäohjeita voi katsoa teoksesta Tutki ja kirjoita (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007).

Lukupiirityöskentely

Lukupiirin muodostaa 4 - 5 opiskelijaa. Lukupiiri kokoontuu yhteen keskustelemaan lukemistaan teoksista. Lisäksi lukupiirityöskentelyyn liittyvää keskustelua käydään Moodlella tai pienryhmässä.

Työnohjaus

Työnohjaus on työnohjaajan avulla tapahtuvaa prosessiluonteista oman työn tutkimista, arviointia ja kehittämistä. Erityisopettajakoulutuksen viitekehyksessä työnohjaus tarjoaa

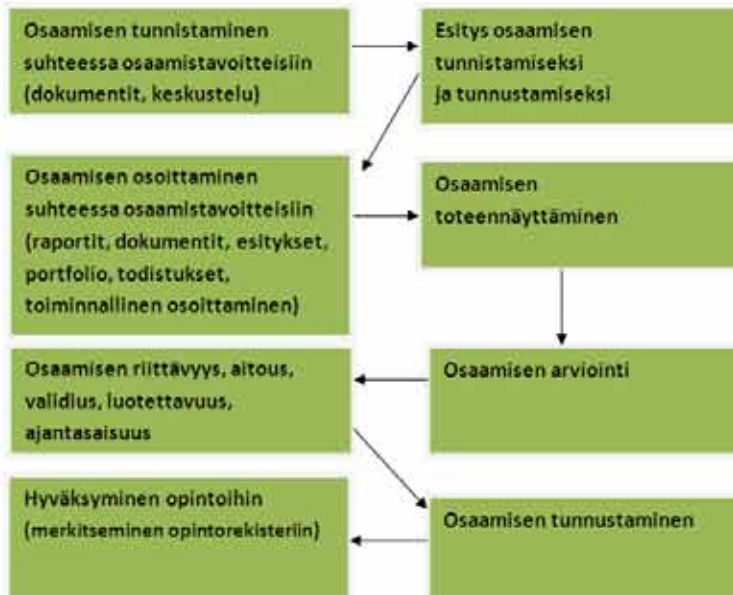
mahdollisuuden tarkastella omaa, koulutuksen kautta kehittyvää ammatti-identiteetin kehittymistä, ammatillista kasvua ja perustehtävän muotoutumista työyhteisössä.

WinhaWille

WinhaWille on opiskelijarekisteri, jossa ovat opiskelijan omat suoritukset, ja sitä kautta opiskelija voi ilmoittautua valinnaisiin opintoihin.

6.2 Aiemmin hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen (AHOT)

Aiemmin hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen (AHOT) on prosessi, jonka avulla pyritään ottamaan huomioon osaaminen, jota opiskelija on hankkinut aiemmissa opinnoissa, työelämässä tai muilla elämänalueilla. Opiskelija arvioi omaa osaamistaan suhteessa osaamiskokonaisuuden tavoitteisiin ja osoittaa osaamisensa arvioivassa keskustelussa, aiemmin hankitun osaamisen näytöillä tai osaamisportfolion avulla. Jokaisen kokonaisuuden yhteydessä on selvitys kokonaisuuden AHOT-prosessista.

Kuvio 5. Aiemmin hankitun osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen prosessi opetusharjoittelussa (soveltaen Willox & Brown 2002; Kallberg 2008)

Esitys aiemman osaamisen tunnistamiseksi. Tee esitys aiemman osaamisen tunnistamiseksi. Osaaminen kartoitetaan suhteessa opintojen osaamistavoitteisiin. Kokoa dokumentteja osaamisestasi AHOT-keskustelua varten. Jätä kirjallinen esitys ja suunnitelma AHOT-menettelystä ryhmänopettajalle. Ryhmänopettaja päättää suunnitelman hyväksymisestä.

Osaamisen toteennäyttäminen. Kokoa ja osoita aineistoa osaamisen toteennäyttämiseksi. Esitä todisteet, että aineisto on omaa työtäsi.

Osaamisen arviointi. Osaamisen arvioinnissa varmistetaan, että toteennäytetty osaaminen vastaa esitettyjä osaamistavoitteita ja että osaamisen todistamiseen esitetyt dokumentit ovat valideja, riittäviä, aitoja, luotettavia ja ajan tasalla olevia. Osaamisen tunnistamiseksi esittämäsi dokumentit voidaan hyväksyä tai niitä voidaan pyytää täydentämään. Ne voidaan myös hylätä eli katsoa riittämättömiksi.

Osaamisen tunnustaminen. Osaamisen tunnustaminen tapahtuu Moodlesta löytyvällä Opintojen hyväksilukeminen/AHOT-lomakkeella, jonka luovutat ryhmänopettajallesi sen täytettyäsi. Lomake toimitetaan ryhmänopettajalle päätöksentekoa varten.

Mikäli toteennäyttäminen ei riitä osaamistavoitteiden saavuttamiseen, sinun on suoritettava kyseinen osaamiskokonaisuuden osa tavanomaiseen tapaan. Jos olet tyytymätön osaamisen tunnistamisesta ja tunnustamisesta tehtyyn päätökseen, sinulla on oikeus hakea oikaisua 14 vuorokauden aikana päätöksen saamisesta. Kirjallinen oikaisuhakemus osoitetaan päätöksen tekijälle. Ellet ole tyytyväinen uuden käsittelyn tulokseen, voit edelleen 14 vuorokauden kuluessa viedä asian TAOKKin johtoryhmän käsiteltäväksi.

Osaamisen tunnustamisen prosessin arvioinnissa käytetään seuraavia kriteereitä:

- Validius: kohdistuuko osaaminen asetettuihin osaamistavoitteisiin?
- Riittävyys: onko osaaminen riittävää ja kattaa kaikki asetetut tavoitteet?
- Aitous: onko osaamisen osoittamisessa perusteena käytetty aineisto hakijan omaa?
- Luotettavuus: onko osaamisen osoittamisen arviointi riippumaton arvioijasta?
- Ajantasaisuus: kohdistuuko osaamisen osoittaminen nykyisiin käsityksiin oppimisesta, opettamisesta sekä tiedosta ja sen muodostumisesta?

6.3 Henkilökohtainen opintosuunnitelma (HOPS) ja portfolio

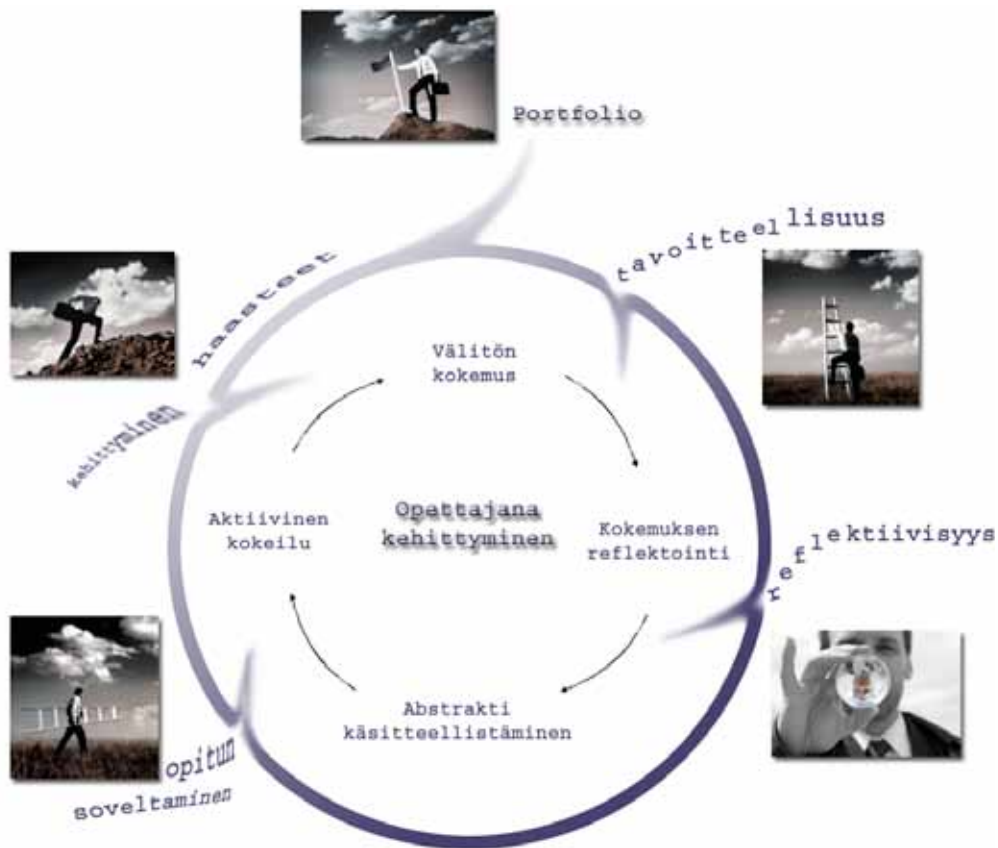
Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen henkilökohtainen opintosuunnitelma (HOPS) on luonteeltaan avoin. Opintosuunnitelmaan kirjataan henkilökohtaisia osaamiskokonaisuuksiin suhteutettuja osaamis- ja kehittämistavoitteita.

Omien tavoitteiden toteutumisen arvioinnin ja dokumentoinnin avulla HOPS kehittyy portfolioiksi. Tekniseltä toteutukseltaan portfolio voi olla esimerkiksi kansio tai ePortfolio. Portfolion pitää olla toteutukseltaan sellainen, että lukija voi siihen vaivatta tutustua.

Portfolion tarkoituksena on kuvata erityisopettajaopiskelijan kehittymistä koulutuksen aikana sekä tukea ja kuvata hänen ammatillista kasvuaan. Portfolion laatimisen tukena erityisopettajaopiskelija voi käyttää oppimispäiväkirjaa, prosessikirjoittamista, äänitallenteita, valokuvaamista tai jotakin muuta hänelle sopivaa tapaa.

Portfoliolta edellytetään:

- tavoitteellisuutta
- reflektiivisyyttä
- dokumentointia
- opitun soveltamisen osoittamista
- yhteenvetoa siitä, missä tiedoissa ja taidoissa oppija on kehittynyt erityisopettajaopintojen aikana
- yhteenvetoa siitä, missä tiedoissa ja taidoissa on haasteita
- ajatuksia siitä, miten erityisopettajaopiskelija kehittää jatkossa ammatillisuuttaan.

Kuvio 6. Portfolioprosessi kokemuksellisen oppimisen viitekehyksessä (ks. Kolb 1984)

6.4 Arviointi

Erityisopettajankoulutuksessa arvioinnin tavoitteena on, että opiskelijat oppivat analysoimaan ja arvioimaan oppimistaan, erityisopettajaksi kasvuun sekä toimintavalmiuksiin erityisopettajankoulutuksen ja omien henkilökohtaisten tavoitteidensa suunnassa. Osaamiskokonaisuuksien toteutumista arvioidaan asteikolla hyväksytty - täydennettävä - uusittava.

Arvioinnin perustana ovat osaamiskokonaisuuksien yhteydessä esitetyt osaamistavoitteet ja opiskelijan omat tavoitteet. Arvioinnin luonne on kehittävä ja ohjaava. Arvioinnissa painottuvat opiskeluprosessin aikana toteutettava itsearviointi, vertaisarviointi opiskelijaryhmän kesken, työyhteisön arvioinnit sekä TAOKKIn opettajien tekemät arvioinnit. Opetus- ja ohjausharjoittelun arvioinnissa painottuu ohjaavan erityisopettajan kehittävä ja ohjaava palaute.

6.5 Tavoitteiden osaamisperustaisuus

Tässä opinto-oppaassa esitetään osaamiskokonaisuuksien osien sisällöistä osaamistavoitteet. Tätä osaamista voidaan kuvata esimerkiksi seuraavalla kolmiijaolla: tietäminen, soveltaminen ja kehittäminen. Tällaisia tavoitetasoja voidaan soveltaa myös arvioinnin kriteeristönä kognitiivisen osaamisen osalta.

Tietäminen (ulkolukutyypinen, toistava, mekaaninen) tarkoittaa aiemmin opitun muistamista, mieleen palauttamista ja toistamista. Kyseessä voivat olla yksittäiset faktat tai laajemmat teoreettiset näkökulmat. Keskeistä on kuitenkin, että kysytyyn informaation toistaminen riittää. Tietämiseen kuuluu myös käsittäminen siinä merkityksessä, että opiskelija osaa tulkita asiaa niin, että osaa ilmaista asian omin sanoin, selittää asian tai tehdä siitä yhteenvedon. Tämän tasoista osaamista erityisopettaja tarvitsee työnsä perustaksi, mutta sen lisäksi hänen olisi erityisopettajan työssä selviydyttävä myös korkeammalle kognitiivisen osaamisen tasolle.

Soveltaminen tarkoittaa opitun käyttämistä aidossa ja myös uudessa tilanteessa. Tämä voi sisältää sääntöjen, menetelmien, käsitteiden, periaatteiden, lakien ja teorioiden käyttämistä konkreettisessa tilanteessa. Soveltamiseen kuuluu myös kokonaisuuden jakaminen osiin sen rakenteen ja osien suhteiden ymmärtämiseksi. Tämä voi sisältää osien nimeämistä, osien välisten suhteiden erittelemistä ja vertailemista sekä rakennetta ohjaavien periaatteiden tunnistamista.

Kehittäminen tarkoittaa uuden luomista, uusien mallien ja rakenteiden muotoilua sekä osien yhdistelemistä uudella tavalla. Kehittämiseen kuuluu myös reflektio sekä erilaisten tuotosten ja toimintojen kriittinen arviointi joko annettujen tai itse laadittujen kriteerien perusteella.

7 Ammatillisen erityisopettajan- koulutuksen osaamiskokonaisuudet

Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen laajuus on 60 op. Opintojen toteuttamisen suunnitelma on laadittu 1,5 vuodelle.

Koulutus (60 op) koostuu seuraavista osaamiskokonaisuuksista:

1. Ammatillisen erityisopetuksen lähtökohtia (10 op)
2. Erityisen tuen järjestäminen (20 op)
3. Erityisopettajana oppilaitoksessa (10 op)
4. Verkostoissa toimiminen (5 op)
5. Erityisopettaja asiantuntijana (10 op)
6. Valinnaiset opinnot (5 op)

7.1 Ammatillisen erityisopetuksen lähtökohtia (10 op)

Osaamistavoitteet

Tavoitteena on, että opiskelija:

- osaa sujuvasti käyttää erityisopetuksen peruskäsitteistöä
- osaa jäsentää toimintaympäristöään ja ammatillisen erityisopetuksen toimintakäytäntöjä eri tieteenalojen näkökulmista
- osaa arvioida kriittisesti ja kehittää omaa ja oppilaitoksensa toimintaa perustellusti ja tavoitteellisesti käyttäen hyödyksi erilaisia teoreettisia lähestymistapoja
- osaa osana toimintansa kehittämistä arvioida kriittisesti ja analysoida hankkimaansa tietoa ja välittää sitä yhteisölliseen käyttöön
- osaa kehittää inklusiivisia koulutus-, oppimis- ja työllistymisprosesseja.

Sisältö

- Ammatillisen erityisopetuksen tehtävä ja kehittyminen
- Ammatillisen erityisopetuksen käytänteet
- Erilaisuus ja elämänkulku
- Erityispedagoginen ajattelu erityisopetuksessa
- Sosiaalipedagoginen ajattelu erityisopetuksessa
- Esteetön ammatillinen koulutus ja työelämä
- Eettisyys erityisopettajan työssä

Toteutus

- lähiopetuspäivät, itsenäinen ja pienryhmätyöskentely (3 op)
- toimintakulttuurin analyysin tekeminen ja siihen liittyvä ohjaus (4 op)
- lukupiirityöskentely (3 op)

Tehtäväkokonaisuuksia

Toimintakulttuurin analyysi. Toimintakulttuurin analyysissa opiskelija analysoi oman toimintansa ja oppilaitoksensa erityisopetuksen teoreettisia ja toiminnallisia lähtökohtia. Jokainen opiskelija laatii analyysille omat tavoitteensa ja toteuttamisen mallinsa (HOPS). Lukupiirin ja lähipäivien työskentely toimii analyysin tukena, ja lisäksi analyysin tekemiseen kuuluu perehtyminen erilaisiin ammatillisen erityisopetuksen ja erityistyöllistymisen malleihin. Analyysin tekemiseen sisältyvät keskustelut oman oppilaitoksen ja muiden tahojen asiantuntijoiden kanssa erityisopetuksen lähtökohdista, ja lisäksi analysoidaan oman oppilaitoksen erityisopetukseen ja esteettömyyskäytäntöihin liittyviä asiakirjoja ja toimintamalleja. Toimintakulttuurin analyysi raportoidaan yksilöllisesti, mutta analyysiin liittyvää tiedonhankintaa, arviointia ja analysointia voidaan tehdä oppilaitoskohtaisissa tai muissa pienryhmissä. Analyysin raporttiosuudessa painotetaan erityisesti niitä perusteluita kehittämisaatuksia ja -kohteita, joita erityisopettajaopiskelija aikoo lähteä omassa työssään edistämään. Toimintakulttuurin analyysin tekemiseen sisältyy pienryhmäohjausta, jonka toteutumisesta sovitaan erikseen.

Lukupiirityöskentely. Lukupiirin muodostavat 4 - 5 opiskelijaa. Jokainen opiskelija perehtyy 3 teokseen siten, että kaikilla lukupiiriin osallistujilla on eri teokset luettavana. Moodlesta löytyy kirjallisuusluettelo, mutta opiskelija voi myös itse ehdottaa muuta teosta. Lukupiiri kokoontuu yhden kerran käsittelemään kirjallisuutta yhdessä, mutta lisäksi jokainen lukupiiri työskentelee aktiivisesti Moodlella. Kokoontumistilanteessa jokainen lukupiiriläinen pitää alustuksen yhdestä kirjasta ja sen jälkeen keskustellaan kriittisesti esiin tulleista teemoista ja arvioidaan tietoja erityisopettajan työn näkökulmasta. Kokoontumisesta tehdään muistio, joka pannaan Moodleen. Muista teoksista keskustellaan lukupiireittäin Moodlella, ja tähän keskusteluun osallistuu myös lukupiiriohjaaja. Moodle-keskustelussa jokainen lukupiiriläinen esittelee lukemansa teoksen pääajatuksen ja esittää muille piiriläisille kysymyksiä ja mielipiteitä Moodle-keskustelun pohjaksi. Moodle-keskustelua varten lukupiiri sopii ajankohdat, jolloin keskustelut käydään, ja ilmoittaa ne lukupiiriohjaajalle.

Arviointi

Osaamiskokonaisuuksien toteutumista arvioidaan asteikolla hyväksytty - täydennettävä - uusittava.

AHOT

Osaamiskokonaisuudesta voidaan korvata opintoja aiemmilla opintosuorituksilla lukupiirityöskentelyn osalta. Lukupiirityöskentelystä voidaan korvata korkeintaan 2 op.

Toimintakulttuurin analyysin tuottamia osaamistavoitteita voidaan tunnistaa ja tunnistaa AHOT-prosessin mukaisesti laatimalla osaamisportfolio, jossa osaamisalueet tulevat esille, ja portfolion luovuttamisen yhteydessä käydyllä arvioivalla keskustelulla. Toimintakulttuurin analyysistä voidaan tunnistaa ja tunnistaa korkeintaan 2 op.

7.2 Erityisen tuen järjestäminen (20 op)

Osaamistavoitteet

Tavoitteena on, että opiskelija

- osaa arvioida opiskelijoiden erityisen tuen tarvetta
- osaa suunnitella ja toteuttaa tarpeen mukaisia tukitoimintoja erilaisissa toimintaympäristöissä ja arvioida tukitoimien toimivuutta
- osaa suunnitella, toteuttaa ja arvioida yksilöllisiä opetus- ja ohjaustilanteita ja -prosesseja
- osaa käyttää henkilökohtaista opetuksen järjestämistä koskevaa suunnitelmaa (HOJKS) erityisopetuksen ja -ohjauksen välineenä
- osaa toteuttaa työllistymiseen tähtäviä ja työelämävalmiuksia kehittäviä tukiprosesseja
- toimii moniammatillisuuden ja eettisyyden periaatteita noudattaen
- kehittää oman organisaationsa joustavia erityisen tuen järjestämisen malleja suunnitelmallisesti ja perustellusti.

Sisältö

- Erilaiset oppimista vaikeuttavat tekijät
- Tuen tarpeen tunnistaminen
- Yksilöllisen ja ryhmäohjauksen menetelmät ja oppimisen arviointi
- HOJKS-prosessin periaatteet
- Oppimisympäristöjen kehittäminen
- Moniammatillinen yhteistyö
- Erityisopettajan pedagogiset taidot

Toteutus

- lähiopetuspäivät, itsenäinen ja pienryhmätyöskentely (5 op)
- lukupiirityöskentely (2 op)
- tuen tarpeen tunnistaminen ja erilaiset oppimista vaikeuttavat tekijät sekä yksilöanalyysi (3 op)
- opetus- ja ohjausharjoittelun (10 op) osat:
 - omassa ryhmässä suoritettava harjoittelu (suositus enintään 6 op)
 - oman ryhmän ulkopuolella suoritettava harjoittelu (suositus vähintään 4 op)

Tehtäväkokonaisuuksia

Lukupiirityöskentely.

Tuen tarpeen tunnistaminen ja erilaiset oppimista vaikeuttavat tekijät sekä yksilöanalyysi.

- erilaiset kartoitukset, seulonnat, testit, lähtötasomittaukset sekä pedagogiset toimintatavat; lähiopetus
- lukemisen sekä matematiikan kartoitusten käyttäminen, kokonaistoteutus ja raportointi; toiminnallinen yksilötehtävä
- oppimisvaikeudet; lähiopetus ja pienryhmissä valmisteltu oppimistehtävä
- HOJKS erityisopetuksen ja -ohjauksen välineenä; lähiopetus ja yksilöanalyysi (erillinen ohjeistus)
- mukauttaminen; lähiopetus
- erilaiset apuvälineet; opintokäynti
- tietotekniikan käyttömahdollisuudet oppimisen tukemisessa; lähiopetus ja toiminnallinen yksilötehtävä
- yksilöllisen ohjauksen ja ryhmäohjauksen menetelmät; lähiopetus
- yksilöanalyysi, jossa opiskelija toteuttaa yhden opiskelijan oppimisen edistämiseen liittyvän raportoidun tavoitteellisen ja perustellun opetus- ja ohjausprosessin; yksilötehtävä

Opetus- ja ohjausharjoittelu. Opetus- ja ohjausharjoittelu (10 op) suoritetaan kahdessa osassa siten, että toinen osista voidaan suorittaa omassa ryhmässä ja toinen osa (vähintään 4 op) joko oman organisaation muussa ryhmässä/toiminnassa tai oman organisaation ulkopuolella. Harjoittelun tavoitteena on kehittää oman opetuksen ja ohjauksen taitoja suunnitelmallisesti sekä lisätä erityisopettajaopiskelijan oman toiminnan arviointitaitoja.

Lisäksi erityisopettajaopiskelija perehtyy oman oppilaitoksen HOJKS-prosessiin ja toteuttaa yhden opiskelijan HOJKS-prosessin erilaisissa oppimisympäristöissä: työssäoppimisessa, ammattiosaamisen näytöissä tai tutkintotilaisuuksissa.

Opetus- ja ohjausharjoittelua ohjaa TAOKKin hyväksymä ohjaava erityisopettaja. Hänen tehtävänä on auttaa erityisopettajaopiskelijoita opetus- ja ohjaustaitojen kehittämisessä.

Omassa ryhmässä toteutetaan suunniteltu ja teoreettisesti perusteltu kokonaisuus, joka sijoittuu useamman viikon ajalle, on laajuudeltaan vähintään 162 tuntia (6 op) ja jossa korostuvat ryhmäohjaukselliset tekijät.

Tuntimäärään sisältyvät:

- kokonaisuuden suunnittelu ja teoreettinen perustelu
- toteutus
- arviointi
- mahdolliset yhteistyömuodot
- raportointi.

Oman ryhmän ulkopuolella suoritettava harjoittelu sisältää toiminnan seuraamista ja siihen osallistumista vähintään 108 tuntia (4 op).

Tuntimäärään sisältyvät:

- jakson organisointi
- suunnittelu
- toteutus
- arviointi
- raportointi.

Opetus- ja ohjausharjoittelun suunnitelmat hyväksytetään viikkoa ennen harjoittelun aloittamista ohjaavalla erityisopettajalla ja TAOKKin ryhmäopettajalla. Opetus- ja ohjausharjoittelun tavoitteet ja toteutussuunnitelma kirjataan HOPSiin ja itsearviointi portfolioon. Opetus- ja ohjausharjoittelun arvioinnissa painottuu ohjaavan erityisopettajan kehittävä ja ohjaava palaute.

Yksilöanalyysi. Yksilöanalyysissa opiskelija toteuttaa yhden opiskelijan oppimisen edistämiseen liittyvän raportoidun tavoitteellisen ja perustellun opetus- ja ohjausprosessin.

Yksilöanalyysi sisältää seuraavat osat:

- yksilöllistäminen, yksilöllisen ohjauksen ja ryhmäohjauksen menetelmät ja oppimisen arviointi
- oppimisympäristöjen kehittäminen
- työllistymisvalmiuksien kehittäminen
- erilaiset yksilöllistä työllistymistä ja työelämävalmiuksia tukevat mallit ja organisaatiot.

Yksilöanalyysissä opiskelija perehtyy seuraaviin kysymyksiin:

- Mikä on opiskelijan tuen tarve?
- Mitä vaihtoehtoja tuen järjestämiseen on?
- Ketkä opiskelijaa tukevat?
- Mitkä ovat opiskelijan vahvuudet?
- Miten organisaatio vastaa opiskelijan tuen tarpeeseen?
- Minkälainen on opiskelijan HOJKS-prosessi?
- Miten opiskelijaa tuetaan työssäoppimisjaksoilla?
- Miten opiskelijaa tuetaan ammattiosaamisen näytöissä tai tutkintotilaisuuksissa?
- Mitkä ovat vahvuuteni ohjaajana?

Arviointi

Osaamiskokonaisuuksien toteutumista arvioidaan asteikolla hyväksyty - täydennettävä - uusittava.

AHOT

Osaamiskokonaisuudesta voidaan korvata opintoja aiemmillä opintosuorituksilla lukupiiriityöskentelyn osalta. Lukupiiriityöskentelystä voidaan hyväksilukea korkeintaan 1 op.

Yksilöanalyysin tekemiseen ja opetusharjoitteluun liittyvää aiemmin hankittua osaamista on mahdollista tunnistaa ja tunnustaa, mikäli opiskelijalla on työkokemusta päätoimisesta ammatilliseen erityisopetukseen liittyvästä opetus- ja ohjaustyöstä vähintään yksi vuosi.

Tunnistaminen ja tunnustaminen tapahtuu laatimalla osaamisportfolio, jossa osaamisalueet tulevat esille, ja portfolion luovuttamisen yhteydessä käydyllä arvioivalla keskustelulla. Yksilöanalyysistä voidaan aiemmin hankittua osaamista tunnistaa ja tunnustaa korkeintaan 2 op ja opetus- ja ohjausharjoittelusta 5 op (ei kuitenkaan oman ryhmän ulkopuolella suoritettavaa harjoittelua).

7.3 Erityisopettajana oppilaitoksessa (10 op)

Osaamistavoitteet

Tavoitteena on, että opiskelija

- osaa toimia konsultoivalla ja yhteisöllisellä työotteella
- osaa vahvistaa omaa ja muiden organisaation jäsenten toimijuutta erityisopetuksen tehtävissä
- osaa toimia erityisopetuksen asiantuntijana oppilaitoksen moniammatillisissa tuki-, ohjaus- ja opiskelijahuoltopalveluissa
- osaa toimia aktiivisesti oppilaitoksen kehittämistyössä erityisopetuksen asiantuntijana
- osaa kehittää ja arvioida kriittisesti oman organisaationsa opiskelijan tukitoimia yhdessä muiden kanssa ja kehittää sellaisia organisaation toimintamalleja, jotka edistävät tuen ja esteettömyyden toteutumista.

Sisältö

- Oppilaitoksen ja organisaation tuki-, ohjaus- ja opiskelija-huoltopalveluiden suunnitteluun, toteutukseen ja kehittämiseen osallistuminen
- Erityisopettajan roolin kehittäminen ja vahvistaminen oppilaitoksessa ja organisaatiossa
- Konsultoivan ja moniammatillisen työotteen käyttäminen organisaation kehittämisessä
- Yhteisöllisten ja yhteistoiminnallisten toimintavalmiuksien kehittäminen
- Erilaisiin organisaatiomalleihin ja konsultointitapahtumiin perehtyminen
- Oppilaitoksessa ja organisaatiossa toimiviin kansallisiin ja kansainvälisiin hankkeisiin ja projekteihin perehtyminen

Toteutus

- lähiopetuspäivät, itsenäinen ja pienryhmätyöskentely (2 op)
- organisaatioanalyysi (4 op)
- organisaatioharjoittelu (4 op)

Tehtäväkokonaisuuksia

Organisaatioanalyysi

- erityisopettajan rooli ja asiantuntijuus; lähiopetus
- oman oppilaitoksen ja organisaation tuki-, ohjaus- ja opiskelijahuoltopalveluiden kartoittaminen; yksilötehtävä
- erilaisiin organisaatiomalleihin ja konsultointitapahtumiin perehtyminen; lähiopetus ja toiminnallinen yksilötehtävä
- esteettömyyden toteuttaminen; yksilötehtävä
- konsultoiva ja moniammatillinen työote; lähiopetus ja itsenäinen tutustuminen
- kansallisiin ja kansainvälisiin hankkeisiin ja projekteihin perehtyminen; yksilötehtävä
- yhteisöllisten ja yhteistoiminnallisten toimintavalmiuksien kehittäminen, toiminnallinen yksilötehtävä

Organisaatioanalyysissa opiskelija perehtyy oppilaitoksensa organisaatiomalliin ja erityisopetuksen sijoittumiseen organisaatiossa. Käsitystä laajennetaan perehtymällä organisaation toimintaan liittyvään kirjallisuuteen. Opiskelija arvioi erityisopettajien tehtäviä ja omaa ammatillista rooliaan oppilaitoksessa sekä erityisopetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman toimivuutta. Toimintakulttuurin analyysin pohjalta laaditaan perusteltuja kehittämisehdotuksia. Opiskelija perehtyy myös oppilaitoksen kansallisiin ja kansainvälisiin hankkeisiin ja projekteihin ja selvittää esteettömyyden toteutumista niissä. Opiskelija syventää käsitystään konsultoivasta ja yhteisöllisestä työotteesta. Opiskelija laatii analyysille omat tavoitteensa ja toteuttamisen mallinsa. Organisaatioanalyysi raportoidaan yksilöllisesti, mutta analyysiin liittyvää tiedonhankintaa, arviointia ja analysointia voidaan tehdä oppilaitoskohtaisissa tai muissa pienryhmissä. Raportin avulla opiskelija osoittaa perehtyneisyytensä organisaation toiminnan malleihin.

Organisaatioharjoittelu. Organisaatioharjoittelu suoritetaan omassa oppilaitoksessa. Organisaatioharjoittelun tuntimäärä on 108 tuntia (4 op). Organisaatioharjoittelun suunnitelma hyväksytetään viikkoa ennen harjoittelun aloittamista ryhmänopettajalla. Opiskelija osallistuu aktiivisena toteuttajana ja kehittäjänä oppilaitoksensa ohjaus- ja tukipalveluihin sekä opiskelijahuoltoryhmän toimintaan. Opiskelija suunnittelee, toteuttaa ja arvioi konsultointiprosessin, jossa korostuu moniammatillinen yhteistyö. Opiskelija aloittaa toimintakulttuurin analyysin pohjalta erityisopetuksen kehittämistyötä. Organi-

saatioharjoittelun tavoitteet ja toteutussuunnitelma kirjataan HOPSiin, dokumentointi ja itsearviointi portfolioon. Myös oppimispäiväkirjan kirjoittaminen on tässä suositeltavaa. Harjoittelun suorittamiseen liittyy lähipäivinä seminaareja:

Tuntimäärään sisältyvät:

- jakson organisointi
- suunnittelu
- toteutus
- arviointi
- raportointi.

Arviointi

Osaamiskokonaisuuksien toteutumista arvioidaan asteikolla hyväksytty - täydennettävä - uusittava.

AHOT

Erityisopettajana oppilaitoksessa -osaamistavoitteita voidaan tunnistaa ja tunnustaa AHOT-prosessin mukaisesti laatimalla osaamisportfolio, jossa osaamisalueet tulevat esille, ja portfolion luovuttamisen yhteydessä käydyllä arvioivalla keskustelulla. Organisaatioanalyysistä ja organisaatioharjoittelusta voidaan tunnistaa ja tunnustaa yhteensä korkeintaan 4 op.

7.4 Verkostoissa toimiminen (5 op)

Osaamistavoitteet

Tavoitteena on, että opiskelija

- osaa toimia verkostotyön periaatteiden mukaisesti erilaisissa erityisopetukseen liittyvissä oppilaitoksen sisäisissä ja ulkoisissa verkostoissa
- osaa toimia erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan, organisaation ja oman asiantuntijuuden kannalta tarkoituksenmukaisissa verkostoissa
- osaa arvioida kriittisesti omaa rooliaan verkostotyössä ja toimintatapoja verkostotyön kehittämiseen ja rakentamiseen.

Sisältö

- Verkostotyön periaatteet
- Oman oppilaitoksen erityisopetukseen liittyvän sisäisen ja ulkoisen verkostotyön kartoittaminen, arvioiminen ja kehittäminen
- Alueelliseen verkostotyöhön osallistuminen
- Omaa asiantuntijuutta kehittävään verkostotyöhön osallistuminen
- Verkostotyöhön liittyvään kirjallisuuteen perehtyminen
- Verkostoharjoittelu

Toteutus

- **Verkostotyö oppilaitoksessa** -verkkokurssi
Moodle-oppimisympäristössä ja lähiopetus (4 op)
- verkostoharjoittelu (1 op)

Verkostoharjoittelu. Verkostoharjoittelu koostuu opiskelijan laatimasta harjoittelu-suunnitelmasta, raportoinnista ja varsinaisesta harjoittelusta (3 työpäivää / 21 h) sekä itsearvioinnista. Verkostoharjoittelun suunnitelma hyväksytetään viikkoa ennen harjoittelun aloittamista ryhmänohjaajalla. Suunnitelmasta ilmenevät verkostoharjoittelun kohde ja sen esittely sekä perustelu harjoittelun kohteen valinnalle, oppimistavoitteet harjoittelulle, harjoitteluaikataulu sekä verkostotyön asiantuntijuuden kehittämistavoitteet. Verkostoharjoittelu raportoidaan posterina.

Arviointi

Osaamiskokonaisuuksien toteutumista arvioidaan asteikolla hyväksyty - täydennettävä - uusittava.

AHOT

Verkostoissa toimiminen -osaamiskokonaisuuden osaamistavoitteita voidaan tunnistaa ja tunnustaa AHOT-prosessin mukaisesti arvioivassa keskustelussa verkostoharjoittelun (1 op) osalta ja Verkostotyö oppilaitoksessa -kurssi hyväksilukukäytänteiden mukaisesti.

7.5 Erityisopettaja asiantuntijana (10 op)

Osaamistavoitteet

Tavoitteena on, että opiskelija

- vahvistuu erityisopettajan ammatti-identiteettinsä rakentamisessa
- osaa ratkaista työyhteisöön liittymisen kysymyksiä uudessa roolissaan
- osaa jäsentää ja arvioida kriittisesti omaa oppimisprosessiaan ja opiskella asettamiensa kehittämistavoitteiden suuntaisesti.

Sisältö

- Erityisopettajan ammatillinen identiteetti
- Ammatillisen erityisopettajan rooli oppilaitoksessa
- Kehittämisorientaatio työssä ja opiskelussa
- Oman opiskelu- ja oppimisprosessin tavoitteellinen eteneminen
- Työnohjaus erityisopettajan ammatillisen identiteetin tukemisen välineenä
- Työnohjauksen taustateoriat, työnohjausprosessin vaiheet ja työnohjauksen muodot
- HOPS-työskentely sekä portfolion laatiminen

Toteutus

- Lähipäivät ja koulutusprosessia tukevaan työnohjaukseen osallistuminen (4 op)
- AHOT- ja HOPS -työskentely (4 op)
- portfolion laatiminen (2 op).

Työnohjauksessa (4 op) tutustutaan taustateorioihin, työnohjausprosessin vaiheisiin ja työnohjauksen muotoihin. Tavoitteena on, että opiskelija tuntee työnohjauksen keskeisiä taustateorioita ja ymmärtää työnohjauksen prosessiluonteen. Opiskelija oivaltaa työnohjauksen merkityksen työn ja työyhteisön jatkuvan kehittämisen sekä työssä jakamisen välineenä. Lähiopetuksen lisäksi opiskelija perehtyy sovittuun kirjallisuuteen, jonka pohjalta hän laatii kirjallisen esseen. Omia työnohjaus- ja työyhteisökokemuksia peilataan luettuun kirjallisuuteen.

Työnohjaus on työnohjaajan avulla tapahtuvaa prosessiluonteista oman työn tutkimista, arviointia ja kehittämistä. Työnohjaus erityisopettajakoulutuksen viitekehyksessä tarjoaa koulutettaville mahdollisuuden tarkastella omaa, koulutuksen kautta kehittyvää erityisopettajan rooliaan ja perustehtävänsä muotoutumista omassa työyhteisössään.

Työnohjaus toteutetaan kiinteässä työnohjausryhmässä. Ryhmät kokoontuvat lähipäivien jälkeen sovitusti ja säännöllisesti yhteensä kymmenen kertaa siten, että syksyllä 2011 työnohjausistuntoja on kolme, keväällä 2012 neljä ja syksyllä 2012 kolme. Kunkin työnohjausistunnon kesto on 1,5 tuntia. Työnohjauksen prosessiluonteen takia työnohjaukseen edellytetään osallistuttavan kaikkina kertoina.

Arviointi

Osaamiskokonaisuuksien toteutumista arvioidaan asteikolla hyväksytty - täydennettävä - uusittava.

AHOT

Tätä osaamiskokonaisuutta ei voida korvata aiemmillä opinnoilla eikä aiempaa osaamista voida tunnistaa eikä tunnustaa AHOT-prosessissa.

7.6 Valinnaiset opinnot (5 op)

Osaamistavoitteet

Tavoitteena on, että opiskelija

- osaa valita omaa ammattitaitoaan tukevia opintoja
- syventää erityisopettajan työhön liittyvää osaamistaan osallistumalla erilaisiin koulutuksiin, seminaareihin tai tapahtumiin.

Toteutus

- Erityisopettajaopiskelijalla on mahdollisuus valita erityisopettajuutta tukevia valinnaisia opintoja TAOKKin koulutustarjonnasta tai itsenäisesti hankkien.

AHOT

Osaamiskokonaisuus voidaan hyväksilukea aiemmillä, korkeintaan kolme vuotta vanhoilla korkeakoulutasoisilla opintosuorituksilla. Osaamiskokonaisuuteen liittyvä osaaminen voidaan tunnistaa ja tunnustaa laatimalla sovittavaan teemaan liittyvä osaamisportfolio, jossa osaamisalueet tulevat esille, ja portfolion luovuttamisen yhteydessä käydyllä arvioivalla keskustelulla.

Kirjallisuutta

Opiskeluun liittyviä yleisteoksia

Barret, H. 2007. *Using Technology to Support Alternative Assessment and Electronic Portfolios*. Viitattu 26.4.2011. <http://www.electronicportfolios.com/portfolios.html>.

Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. 2005. *Tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen syyttäjänä*. Helsinki: WSOY.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. *Tutki ja kirjoita. 13. uudistettu painos*. Helsinki: Tammi.

Härkönen, P. 1999. *Portfolio-käsikirja: ammattikorkeakouluopiskelijoiden ammatillinen kasvu*. Helsinki: Suomen ammattikorkeakouluopiskelijayhdistysten liitto.

Kallberg, K. 2008. *Aiemman osaamisen tunnustaminen osana HOPS-prosessia*. Teoksessa Lätti & Putkuri (toim.) *Ohjaus on kuin tekisi palapeliä. Näkökulmia aikuisopiskelijan ohjaukseen ammattikorkeakoulussa*. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja C: Raportteja 32, 71-84.

Kolb, D.A. 1984. *Experimental Learning. Experience as The Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Niikko, A. 2000. *Portfolio oppimisen avartajana*. Helsinki: Tammi.

Willox, J. & Brown, R. 2002. *Accreditation of prior and experiential learning. A student guide.* Bradford College. UK Center for Materials Education.

Ammatillinen erityisopetus

Ahvenainen, O., Ikonen, O. & Koro, J. 2001. *Johdatus erityiskasvatuksen käytäntöön.* Helsinki: WSOY.

Ammattiin opiskelevan nuoren opiskelun tukeminen ja henkilökohtaistaminen. 2003. *Stadipajat-projektin toiminta.* Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja B 4.

Ammatillisen erityisopetuksen toimenpideohjelma. Opetusministeriön monisteita 2004:1. Helsinki.

Hirvonen, M. 2006. *Ammattikouluista avoimiin oppimisympäristöihin.* Ammatillisen erityisopettajan työ muutoksessa. Jyväskylän yliopisto. *Eryityspedagogiikan laitos.* Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 64.

Honkanen, E. 2006. *Opinto-ohjaus ja erityisopetus.* Asiakirja- ja haastattelututkimus opetussuunnitelman mukaisesta opinto-ohjauksesta ammatillisessa erityisopetuksessa. Helsingin yliopisto. HAMK/Ammatillisen opettajakorkeakoulun julkaisuja 1.

Honkanen, E., Kaikkonen, L. ja Kotila, H. (toim.) 2008. *Näkökulmia ammatilliseen erityisopetukseen.* Helsinki: WSOY.

Jahnukainen, M. (toim.) 2001. *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. I I. täysin uudistettu painos.* Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki: Bookwell.

Karjalainen, V. ja Vilkkumaa, I. 2004. *Kuntoutus kanssamme: ihmisen toimijuuden tukeminen.* Helsinki: Stakes.

Koskela, H. 2003. *Opiskelijoiden haasteellisuudesta ammattiopintoihin sitoutumisen substanssiteoriaan.* Grounded theory -menetelmän soveltaminen ammattioppilaitoksen opettajien kuuvauxiin opetettavistaan. Joensuun yliopisto. *Kasvatustieteellisiä julkaisuja* 86.

Ladonlahti, T. ja Pirttimaa, R. 2000. *Eryityspedagogiikka ja aikuisuus.* Helsinki: Palmenia-kustannus.

Lehtoranta, P. & Reinola, O. 2007. *Haastava nuori ammattia oppimassa. Miten toimin nuorukäisen kanssa koulussa tai työpaikalla?* Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Malm, M., Matero, M., Repo M. & Talvela, E.-L. 2004. Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki: WSOY.

Murto, P., Naukkarinen, A. ja Saloviita, T. (toim.) 2001. Inklusion haaste kouluille. Jyväskylä: Gummerus.

Mylly, M. & Sipilä, S. (toim.) 2004. Erityisopetusta kehittämässä – kokemuksia Kiipulasta. Valkeakoski: Kiipulasäätiö.

Pekkala, T. (toim.) 2005. Työ- ja yksilövalmennuksen perusteet. Valtakunnallinen työpajayhdistys. Helsinki: Edita.

Saloviita, T. 2007. Työrauha luokkaan. Löydä omat toimintamallisi. Jyväskylä: PS-kustannus.

Seppälä, M. (toim.) 2006. Moninaisuus – tunnetta, tietoa ja kokemuksia ammatillisesta erityisopetuksesta. Kokeva Start. HAMK. Ammatillisen opettajakorkeakoulun julkaisuja 7.

Vehmas, S. 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.

Sosiaalipedagogiikka

Hämäläinen, J. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopion yliopisto.

Kurki, L., Nivala, E. & Sipilä-Lähdekorpi, P. 2006. Sosiaalipedagoginen sosiaalityö koulussa. Helsinki: Finn Lectura.

Nivala, E. 2008. Kansalaisyhteiskunnan globaalien ajan hyvinvointiyhteiskunnassa. Kansalaisyhteiskunnan sosiaalipedagoginen teoriakehys. Kuopio: Snellman-instituutti.

Ranne, K. & Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) 2005. Sosiaalipedagoginen ammatillisuus. Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Satakunnan ammattikorkeakoulun julkaisusarja DI. Pori.

Ranne, K. 2007. Sosiaalipedagogiikka Suomessa – Sosiaalipedagogiikka ammatillisten käytäntöjen kehittämisessä ja koulutuksessa. Aikuiskasvatus (27) 4, 304-311. Luettavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1359880>.

Rautiainen, A. (toim.) 2005. Koulu yhteisöllisenä toimijana. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja. Sarja B: Oppimateriaalit 4.

Syrjäytyminen

Karjalainen, P. ja Blomgren, S. 2004. Oikorata vai mutkatie? Sosiaalista kuntoutusta ja työelämäpolkuja nuorille. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Julkaisuja 2.

Kasurinen, H. ja Launikari, M. (toim.) 2007. Chances – Opinto-ohjauksen kehittäminen nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. OPH.

Kempainen, E. 2008. Kohti esteetöntä yhteiskuntaa. Yhteiskuntapolitiikan normatiiviset keinot esteettömyyden edistämiseksi. Raportteja 33. Helsinki: Stakes.

Komonen, K. 2001. Koulutusyhteiskunnan marginaalissa. Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallinen osallisuus. Joensuun yliopisto. Yhteiskuntatieteiden julkaisuja 47.

Lappalainen, K. 2001. Yläasteelta eteenpäin – oppilaiden erityisen tuen tarve peruskoulun päättövaiheessa ja toisen asteen koulutuksessa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 71.

Lehtonen, H. 2008. Sytykkeitä syrjäytymisen ehkäisemiseen. Tampereen yliopiston opettajakoulutuslaitos. Tampereen yliopisto.

Lämsä, A.-L. 2009 (toim.) Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Rinne, R. & Kivirauma, J. (toim.) 2003. Koulutuksellista alaluokkaa etsimässä. Matala koulutus yhteiskunnallisen aseman määrittäjänä Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia 18.

Tolonen, T. 2001. Nuorten kulttuurit koulussa: ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. Helsinki: Gaudeamus.

Ylipaavalniemi, P. 2005. Erityistyöelämänsä yksiköt heikossa työmarkkina-asemassa oleville henkilöille. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Julkaisuja 27.

Koulutuksen muut haasteet

Colliander, A., Ruoppila, I. & Härkönen, L. -K. 2009. Yksilöllisyys sallittu. Moninaisuus voimaksi työpaikalla. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kuisma, K. 2001. *Maahanmuuttajat ammatillisessa peruskoulutuksessa*. OPH.

Poutala, M. 2010. *Opettajan valta ja vastuu*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmivalli, K. 1999. *Kiusaaminen ryhmäilmionä*. Helsinki: Gaudeamus.

Saloviita, T. 2006. *Yhteistoiminnallinen oppiminen ja osallistava kasvatus*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Talib, M.-T. 2002. *Monikulttuurinen koulu: haaste ja mahdollisuus*. Helsinki: Kirjapaja.

Toikkanen, T. & Oksanen, V. 2011. *Opettajan tekijänoikeusopas*. Helsinki: Finn Lectura.

Vehkamäki, P. & Tamminen-Dahlman, A. 2004. *Julkisuus ja tietosuoja opetustoimessa. Opas koulujen ja oppilaitosten käyttöön*. 3. painos. OPH.

Oppimista vaikeuttavat tekijät

Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro, T. (toim.) 2001/2004. *Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluikässä*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ahvenainen, O. & Holopainen, E. 1999/2005. *Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet. Teoreettista taustaa ja opetuksen perusteita*. Jyväskylä: Special Data.

Aro, T., Siiskonen, T. & Ahonen, T. (toim.) 2007. *Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusikässä*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Arvonen, A., Katva, L. & Nurminen, A. 2010. *Maahanmuuttajien oppimisvaikeuksien tunnistaminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Eskola, J. & Karila, A. (toim.) 2007. *Mielekäs Suomi. Näkökulmia mielenterveystyöhön*. Helsinki: Edita.

Greene, R.W. 2009. *Koulun hukkaamat lapset: opas käytösongelmaisten lasten auttamiseksi*. Helsinki: Finn Lectura.

Friis, L., Eirola, R. & Mannonen, M. 2004. *Lasten ja nuorten mielenterveystyö*. Helsinki: WSOY.

Heikkinen, T. 2006. *Mikä tässä sanassa on vialla? Luku- ja kirjoitustaidon ohjaaminen ammatillisessa erityisoppilaitoksessa*. OPH.

Heiskanen, T., Salonen, K. & Sassi, P. 2006. *Mielenterveyden ensiapukirja*. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.

Honkatukia, P. & Kivivuori, J. (toim.) 2006. *Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221.

Luettavissa: <http://www.optula.om.fi/37148.htm>.

Ives, M. 2002. *Mitä on Aspergerin syndrooma? Opas nuorille*. Autismi- ja Aspergerliitto.

Jokinen, K., Ahtikari, K. 2004. *AD/HD-opas koulunkäyntiavustajille*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Laitinen, A. & Kivivuori, J. (toim.) 2005. *Rikollisuus ja kriminologia*. Tampere: Vastapaino.

Kairaluoma, L., Ahonen, T., Aro, M., Kakkuri I., Laakso K. & Peltonen M. 2008. *Lukemalla ja tekemällä: opettajanopas lukivaikeudesta ammatillisille oppilaitoksille*. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.

Kiljala, S. 2001. *Mielenterveyskuntoutajat opintiellä*. Vantaa: Mielenterveyden keskusliitto.

Launonen, K. & Korpijaakko-Huuhka, A.-M. 2000. *Kommunikoinnin häiriöt: syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita*. Lahti: Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Lonka, E. & Korpijaakko-Huuhka, A.-M. (toim.) 2002/2005. *Kuulon ja kielen kuntoutus: vuorovaikutuksesta kommunikointiin*. Helsinki: Palmenia.

Lyytinen, H., Ahonen, T., Korhonen, T., Korkman, M. & Riita, T. (toim.) 2002. *Oppimisvaikeudet. Neuropsykologinen näkökulma*. Helsinki: WSOY

Michelsson, K., Miettinen, K., Saresma, U., & Virtanen, P. 2003. *AD/HD nuorilla ja aikuisilla*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Moilanen, K. 2002. *Yli esteiden – oppimisvaikeudet ja vieraat kielet*. Helsinki: Tammi.

Nissilä, L. & Sarlin, H.-M. (toim.) 2009. *Maahanmuuttajien oppimisvaikeudet*. OPH.

Wennström K. (toim.) 2008. *Lukemalla ja tekemällä. Opettajan opas lukivaikeudesta ammatillisille oppilaitoksille*. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.

Takala, M. & Kontu, E. 2006 (toim.). *Luki-vaikeudesta lukitaitoon*. Helsinki: Yliopistopaino.

Tarvainen, T., Pietiläinen, V. ja Kuure, T. (toim.) 2007. Nuoret eivät odota – Palvelurakenteen muutos nyt. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 61.

Uusikylä, K. 2005. Lahjakkaiden kasvatusta. 3. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.

Veijjalainen, S. & Vuorela, J. (toim.) 2004. Opintie työelämään. Mielen terveyden keskusliitto.

Ohjauksen ja opetuksen menetelmät

Ahonen, T. ja Aro, T. (toim.) 1999. Oppimisvaikeudet: kuntoutus ja opetus yksilöllisen kehityksen tukena. Porvoo: WSOY.

Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro, T. (toim.) 2001. Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluikässä. Jyväskylä: PS- kustannus.

Ikonen, O. (toim.) 1998. Kehitysvammaisten opetus: mitä ja miten? Helsinki: Kehitysvamma-liitto.

Kerola, K. (toim.) 2001. Struktuuria opetukseen. Selkeys ja rakenteet oppimisen edistäjänä. Jyväskylä: PS- kustannus.

Lehtonen, P. H. 2008. Voimauttava video. Asiakaslähtöisyyden, myönteisyyden ja videokuvan muodostama työorientaatio perhetyön menetelmänä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 343.

Luettavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3339-5>.

Leitola, K. 2001. Oppimisen NLP. Helsinki: Tammi.

Narumo, R. 2006. Voiko kuntoutumista ohjata? Ohjaava työnote mielen terveytyössä. Mielen terveyden keskusliitto.

Peltonen, H. (toim.) 2005. Opiskelun tuki esi- ja perusopetuksessa. Virikkeitä ja toimintamalleja yleisen ja erityisen tuen järjestämiseksi. OPH.

Takala, M. & Lehtomäki, E. (toim.) 2002. Kieli, kuulo ja oppiminen – kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus. Helsinki: Finn Lectura.

Takala, M. & Kontu, E. (toim.) 2006. Näkökulmia näkövammaisten opetukseen. Jyväskylä: PS- kustannus.

Tetzchner, S. & Martinsen, H. 2000. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Turpeinen, P. 2004. Ahdingossa luova lapsi ja nuori. Tienviittoja kasvuun. Helsinki: Edita

HOJKS- prosessin periaatteet ja moniammatillinen yhteistyö

Honkanen, E. & Suomala, A. 2009. Oppilashuollon käsikirja. Helsinki: Tammi.

Ikonen, O. & Virtanen, P. (toim.) 2001. HOJKS. Erilaisia oppijoita, erilaisia lähestymistapoja. Jyväskylä: PS- kustannus.

Ikonen, O. & Virtanen, P. (toim.) 2003. HOJKS II. Yksilölliset opetussuunnitelmat ja opetus. Jyväskylä: PS- kustannus.

Isoherranen, K. 2005. Moniammatillinen yhteistyö. Helsinki: WSOY.

Karila, K. & Nummenmaa A.R. 2001. Matkalla moniammatillisuuteen. Helsinki: WSOY.

Tarvainen, T., Pietiläinen, V. ja Kuure, T. (toim.) 2007. Nuoret eivät odota. Palvelurakenteen muutos nyt. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 61.

Oppimisympäristöjen kehittäminen

Aalto, A., Eskola, S., Karlsson, K. & Kopu, E. 2007 (toim.) Polkuja työelämään. Kokemuksia ammatillisen erityisopetuksen työelämäyhteistyön kehittämisestä. Luettavissa: <http://www.ijkk.fi/erityinen/raportit/PolkujaTyoelamaan.pdf>

Ahvenainen, O., Ikonen, O. & Koro, J. 2001. Johdatus erityiskasvatuksen käytäntöön. Porvoo: WSOY.

Happonen, H. 1998. Fyysisten erityisopetusympäristöjen historiallinen, tyypologinen ja arvioitu tila Suomessa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 40.

Kallioniemi, A., Luodeslampi, J. 2008. Moniuskontoinen koulu oppimisympäristönä. Helsinki: Lasten keskus.

Lehtoranta, P., Leivo, H. & Haapasalo, S. 2006. Miten ohjaat työssäoppijoita? Terttu -projektissa kehitetyt koulutusmateriaalit työpaikkojen ja yritysten työpaikkaohjaajille. 3. korjattu painos. Helsinki: Kuntoutussäätiö. Luettavissa: <http://www.kuntoutussaatio.fi/terttu/koulutuspaketti06.pdf>.

Manninen, J., Burman, A., Koivunen, A., Kuittinen, E., Luukannel, S. Passi, S. & Särkkä, H. (toim.) 2007. *Oppimista tukevat ympäristöt – Johdatus oppimisympäristöajattelun.* OPH.

Miettinen, K. 2008. *Opetussuunnitelmat ja erityisopetus ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa. Asiakirja- ja kyselytutkimus opetussuunnitelman perusteiden mukaisesta ammatillisesta erityisopetuksesta.* Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 1308. Luettavissa: <http://acta.uta.fi/teos.php?id=11068>.

Raudasoja, A. 2006. *Mitä autismin kirjon opiskelijat oppivat valmentavassa koulutuksessa? Opetussuunnitelman toteutuminen ja opiskelijoiden suoriutumistasot valmentavan koulutuksen kehittämisen lähtökohtina.* Helsingin yliopisto. Luettavissa: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kay/sovell/vk/raudasoja>.

Sariola, L. (toim.) 2005. *Tuettu työllistyminen – Näkökulmia tuetun työllistymisen työhönvalmennukseen.* Helsinki: VATES-säätiö.

Kaunokirjallisuutta

Alatalo, T. 1999. *Olen ja saan sanoa.* (toim. J. Parkkinen). Porvoo: WSOY.

Brown, C. 1973. *Vasen jalkani.* Helsinki: Otava.

Cleva, E. 2003. *Kaaoksesta kohti eheyttä. Tarkkaavaisuus- ja yliaktiivisuushäiriöstä kärsivän Douglas-pojan dramaattinen tarina hänen terapeuttinsa kertomana.* Helsinki: WSOY.

Princes-Hughes, D. 2006. *Gorillan kosketus. Matkani läpi autismin.* Helsinki: Basam Books.

Dieckman, M. 2010. *Väläys pimeässä. Louis Braille ja pistekirjoituksen tarina.* Helsinki: BTJ-Kustannus.

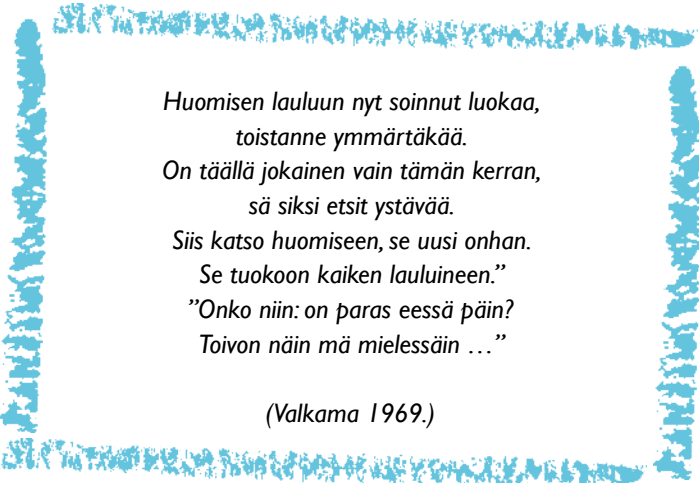
Hayden, T. 1996. *Tiikerin lapsi.* Helsinki: Otava.

Hayden, T. 1998. *Lapsi muiden joukossa. Erityisopettajan tarinoita ongelmalapsista.* Helsinki: Otava

Johansson, I. 2008 *Toinen maailma jonka tunnen.* Helsinki: Otava

Kerola, K. 2000. *Jukka ja Lauri: suljetun maailman pojat.* Jyväskylä: PS- kustannus.

- Lander, L. 1991. *Tummien perhosten koti*. Helsinki: Tammi
- Nordlund, A. & Pälli, J. 2008. *Olen ADHD-Antti*. Rauma: Terabest.
- Nordlund, A. & Pälli, J. 2008. *Ymmärrätkö ADHD-Anttia?* Rauma: Terabest.
- Paso, S. & Mutanen, M. 2009. *Ylivilkas lapsi, lennokas aikuinen*. Helsinki: BTJ.
- Portia, I. 2008. *Outo poika*. Helsinki: WSOY.
- Pasanen, I. 2008. *Ilonsäteitä ja Surenkorento*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Spungen, D. 2008. *Nancy*. Jyväskylä: Gummerus.
- Uskali, M. 2006. *Pietari, Nella ja kulmakunnan kauhu*. Helsinki: WSOY.
- Vilkuna, V. 1992/1999. *Rulla*. Helsinki: Tammi.

Huomisen lauluun nyt soinnut luokaa,
toistanne ymmärtäkää.
On täällä jokainen vain tämän kerran,
sä siksi etsit ystävää.
Siis katso huomiseen, se uusi onhan.
Se tuokoon kaiken lauluineen.”
”Onko niin: on paras eessä päin?
Toivon näin mä mielessäin ...”

(Valkama 1969.)

